

Suomeen pakolaisina ja turva- paikanhakijoina vuosina 2011– 2016 saapuneet taiteilijat

TAITEEN EDISTÄMISKESKUKSEN SELVITYS
TAIJA ROIHA

Taiteen edistämiskeskus
Centret för konstfrämjande
Arts Promotion Centre Finland

Sisällys

Tiivistelmä	1
Aluksi	1
Suomeen pakolaisina ja turvapaikanhakijoina saapuneet taiteilijat	2
Aineiston kuvaus ja menetelmät.....	2
Turvapaikanhakijoissa eri taiteenalojen osajia	5
Kontakteja, välineitä ja tietoa – taiteilijoiden tarvitsema tuki uudessa asuinmaassa	11
Selvityksen taustoitus	15
Pakolaistilanteen taustoja	15
Maahanmuutto ja kulttuuripolitiikka	16
Kulttuuriset oikeudet, moninaisuus ja taidepolitiikka	17
Siirtolaistaustaisten taiteilijoiden asema Suomessa	22
Yhteenveto	27
Toimenpide-ehdotukset	29
Lähteet	34

Tiivistelmä

Selvityksessä käsitellään Suomeen pakolaisina ja turvapaikanhakijoina lähivuosina saapuneiden henkilöiden taiteellista osaamista. Selvityksen tavoitteena on kartuttaa tietoa siitä, minkä eri taiteenalojen osajia maahan on saapunut ja millaista tukea he tarvitsevat voidakseen jatkaa taiteellisen työn tekemistä uudessa asuinmaassaan. Avoimen kirjoituskutsun kautta toteutettuun kyselyyn vastasi 69 kuluneen viiden vuoden aikana maahan saapunutta pakolaistaustaista taiteilijaa, joista enemmistö on saapunut maahan vuoden 2015 aikana. Eniten vastaajien joukossa on kuvataiteilijoita, mutta vastaajista löytyy myös monien muiden taiteenalojen osajia, esimerkiksi muusikoita, elokuvataiteilijoita ja teatteritaiteilijoita. Vastaajat ovat ikäjakaumaltaan nuoria ja kohtalaisen korkeasti koulutettuja. Voidakseen jatkaa taiteellisen työn tekemistä Suomessa vastaajat kertoivat tarvitsevansa henkistä tukea ja sosiaalisia verkostoja, materiaalisia resursseja kuten taidevälineitä, -filoja ja taloudellista tukea sekä tietoa ja koulutusta – sekä mahdollisuuden asettua aloilleen rauhalliseen yhteiskuntaan.

Aluksi

Vuonna 2017 Taiteen edistämiskeskus viettää *Taide liikuttaa* -teemavuotta. Liikuttaminen on monimerkityksinen sana, aivan kuten itse teemavuosikin; kyse voi olla fyysisestä liikkeestä tai henkisestä liikuttumisesta, pienessä tai suuressa mittakaavassa. Liikkua voi kotoa taiteen perässä teatterin penkkiin, ja penkissä istuessa matkata ajatuksissaan toiseen aikaan ja yhteiskuntaan. Liikkua voi myös konkreettisesti valtioiden rajojen ja valtameren yli paikkaan, jossa taide saa vapaasti liikuttaa tekijäänsä ja kokijaansa.

Taide paitsi liikuttaa, sitä myös liikutetaan. Sodot ja vainot pakottavat miljoonat ihmiset jättämään kotinsa ja asuinmaansa. Pommit tuhoavat korvaamatonta kulttuuriperintöä, joka pysyy elossa liikkuvana juhlanan ihmisten mielissä ja muistissa. Monelle sotaa paenneelle taide on paitsi merkitysten tuottaja ja oman kulttuurin merkittäjä, myös työ ja elinkeino – osalle myös vainon aiheuttaja. Ammattitaiteilijoiden työskentelyedellytyksiä edistävälle ja yhdenvertaisuuden periaatteisiin sitoutuneelle Taiteen edistämiskeskuselle on tärkeää huolehtia omalta osaltaan siitä, että maahan pakolaisina saapuneilla taiteilijoilla on muiden taiteilijoiden kanssa yhdenvertainen mahdollisuus tehdä taiteellista työtä Suomessa.

Yksi Taiteen edistämiskeskuksen keskeisistä arvoista on asiantuntijuus, jonka varaan perustellut päätökset ja toiminnan linjaukset nojaavat. Siksi konkreettisten toimintojen käynnistäminen edellyttää aina myös tietoa. Tämän selvityksen tavoitteena on kartoittaa tietoa siitä, millaista taiteellista osaamista Suomeen tulleilla turvapaikanhakijoilla ja vastikään oleskeluluvan saaneilla pakolaisilla on. Selvityksessä käsitellään sitä, millaista

kiinnostusta kyseiseen ryhmään kuuluville on tehdä taiteellista työtä uudessa asuinmaassaan ja millaisia tarpeita heillä taiteellisen työn tekemisen suhteen on. Selvityksen toimenpide-ehdotuksissa pohditaan myös Taiteen edistämiskeskuksen roolia edellä mainittujen tavoitteiden tukemisessa. Taiteen edistämiskeskus haastaa myös taidealan toimijat pohtimaan omaa rooliaan turvapaikan saaneiden pakolaisten kotouttamisessa ja pyrkii näin herättämään aiheesta laajempaa yhteiskunnallista keskustelua.

Yksi tärkeä tekijä maahan muuttaneiden onnistuneelle kotoutumiselle on mielekkään ja merkityksellisen työn tai muun toiminnan löytäminen. Tämän toteutuminen edellyttää kiinnostusta maahan tulleiden jo olemassa olevasta osaamisesta ja asiantuntemuksesta. Käsillä oleva Taiteen edistämiskeskuksen selvitys on täydentävä näkökulma tähän tiedonkeruuseen taiteellisen työn näkökulmasta. Selvityksen keskeinen lähtökohta on, että turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten taiteellinen osaaminen ja ammatillaisuus on pystyttävä tunnistamaan ja tunnustamaan, jotta nämä ihmiset voivat löytää väyliä oman ammattinsa harjoittamiseen myös Suomessa. Selvityksen kohderyhmänä ovat Suomeen pakolaisina ja turvapaikanhakijoina kuluneen viiden vuoden aikana saapuneet taiteilijat. Selvityksen aineisto on kerätty avoimen kirjoituskutsun kautta, johon saatiin yhteensä 69 kohderyhmärajaukseen sopivaa vastausta.

Selvitys alkaa analyysiosuudella, jossa kuvataan, millaista taiteellista osaamista maahan pakolaisina ja turvapaikanhakijoina saapuneilla taiteilijoilla on. Tulosten esittelyä seuraa taustoitusosuus, jossa käsitellään tiiviisti yleisen pakolaistilanteen taustoja, Suomen kotouttamispolitiikan keskeisiä suuntaviivoja kulttuuripolitiikan näkökulmasta sekä kulttuuriseen moninaisuuteen, kulttuurisiin oikeuksiin ja siirtolaistaustaisten taiteilijoiden asemaan liittyviä teemoja. Lopuksi yhteenvedossa summataan yhteen selvityksen keskeisimmät tulokset ja niiden pohjalta tehtävät toimenpide-ehdotukset.

Suomeen pakolaisina ja turvapaikanhakijoina saapuneet taiteilijat

Aineiston kuvaus ja menetelmät

Selvityksen aineisto koostuu avoimen kirjoituskutsun¹ kautta kerätystä aineistosta. Kirjoituskutsu osoitettiin Suomeen pakolaisina ja turvapaikanhakijoina vuosina 2011–2016

¹ Suomenkielinen versio kirjoituskutsusta löytyy tämän selvityksen liitteenä.

saapuneille taiteilijoille². Kirjoituskutsua jaettiin erilaisilla foorumeilla ja siihen pystyi vastaamaan vapaasti. Keskeisiä tiedonvälityskanavia olivat vastaanottokeskukset ja sosiaalisen median kanavat. Tavoitteena on ollut hyödyntää mahdollisimman tehokkaasti myös maahan tulleiden omia verkostoja mahdollisimman laajan vastaajajoukon tavoittamiseksi.

Suomeksi laadittu kirjoituskutsu käännettiin arabiaksi, dariksi ja englanniksi. Arabia ja dari valikoituivat käännöskieliksi sillä perusteella, että ne ovat vastikään maahan saapuneiden turvapaikanhakijoiden yleisimmät äidinkielet³. Käännösversioiden määrä oli liian pieni tavoittaakseen kaikki potentiaaliset vastaajat, mutta tutkimusekonomisesti rajaus on silti perusteltu.⁴

Kirjoituskutsuun saatiin määräaikaan mennessä vastauksia 72 vastaajalta, joista kolme ei sopinut selvityksen kohderyhmään. Käsiteltäviä vastauksia saatiin siis yhteensä 69 kappaletta. Sivumääräisesti aineistoa kertyi yhteensä noin 30 sivua. Enemmistö vastaajista on saapunut Suomeen vuoden 2015 aikana. Yli kaksi vuotta sitten maahan saapuneita vastasi kyselyymme ainoastaan satunnaisesti. Vastauksia saatiin kaikilla neljällä mahdollisella vastauskielellä. Arabian- ja darinkieliset vastaukset käännettiin ammattikäntäjillä suomeksi ennen aineiston analysointia, englanninkieliset vastaukset analysoitiin sellaisenaan. Odotuksiin nähden⁵ runsaan vastausmäärän perusteella voidaan katsoa, että aineistonkeruuta koskevissa tavoitteissa on myös onnistuttu, vaikkakin osa vastauksista oli sisällöltään varsin suppeita.

Vastauksia kerättiin sähköpostitse ja kirjeitse. Valtaosa vastauksista saatiin sähköpostin välityksellä, mutta muutamia myös postitse. Osa vastaajista liitti vastauksiin mukaan kuvia omista taideteoksistaan ja muusta tuotannostaan. Nämä liitteet on käyty läpi

² Taiteilijamääritelmän osalta tässä yhteydessä seurataan Unescon käyttämää määritelmää, jonka mukaan taiteilijoiksi määrittyvät ne ihmiset, jotka joko ovat tai pyytävät tulevana tunnustetuksi taiteilijoina (ks. Unesco 1980, 5). Toisin sanoen tieto perustuu vastaajien itse itseltään tekemään määrittelyyn.

³ Sandberg & Stordell 2016, s. 14.

⁴ Tiedonkeruun ollessa käynnissä selvityksen laatijalle esitettiin toive kyselyn käntämisestä myös somaliksi. Somalinkielinen käännös olisi laventanut vastaajajoukkoa ja ollut siten perusteltua, mutta sen toteuttaminen ei ollut tämän selvityksen puitteissa mahdollista. Somalinkieliselle tiedontuotannolle on taiteellisen työn tutkimuksessa kuitenkin selvä tarve, sillä aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu somalitaustaisten olevan selvästi määräänsä nähden aliedustettuina taiteilijakunnassa.

⁵ Kirjoituskutsua on käytetty aineistonkeruumenetelmänä myös entisen taiteen keskustuimikunnan laatimissa tutkimuksissa ja selvityksissä. Näiltä osin kokemukset menetelmän toimivuudesta ovat olleet huonoja.

selvityksen taustamateriaalina, mutta selvityksen luonteen vuoksi niitä ei ole käytetty varsinaisena aineistona. Saadut vastaukset olivat pääosin lyhyitä, alle puolen liuskan mittaisia spesifejä vastauksia kirjoituskutsussa esitettyihin kysymyksiin. Kirjoituskutsuihin ei määritetty pakollisia kysymyksiä, joihin jokaisen vastaajan olisi pitänyt vastata. Osittain tästä syystä johtuen tiedot ovat joidenkin vastaajien osalta puutteellisia ja vastausten laatu siten paikoin epätasaista. Kaikki tiedot perustuvat vastaajien itse itsestään antamiin tietoihin.

Vastauksia on analysoitu teemoittelemalla niissä käsitellyjä teemoja erilaisten yläteemojen alle. Näitä teemoja ovat esimerkiksi vastaajan taiteenala, koulutustausta ja vastaajan raportoimat tarpeet toivotuista tuen muodoista. Selvityksessä ei esitetä suoria lainauksia saaduista vastauksista, sillä pienen vastaajaryhmän vuoksi sitaatit voivat olla liian helposti tunnistettavissa.

Tutkimus- tai selvitysasetus on aina myös valta-asetelmä, joka korostuu tutkijan edustaessa valtaväestöä ja tutkimuskohteen jotakin vähemmistöä tai marginalisoitua ryhmää. Siksi tutkimuseettisten käytäntöjen soveltaminen selvityksen toteutukseen on keskeistä kaikissa selvityksen teon vaiheissa. Esimerkiksi aineistonkeruun toteuttaminen juuri kirjoituskutsun kautta on myös tutkimuseettinen valinta. Kirjoituskutsu mahdollistaa vastaajalle oman tarinansa kertomisen omista lähtökohdistaan käsin ilman selvityksen tekijän liian tarkasti raamittavaa kehystä. Tässä aineistonkeruumenetelmässä vastaaja saa itse määrittellä, minkä tiedon jakamisen hän kokee omasta ammattitaidostaan tarpeellisenä.

Turvapaikanhakijoiden asema on hyvin haavoittuvainen: heidän henkilöllisyytensä ja olinpaikkansa paljastuminen voivat asettaa heidät vaaratilanteeseen. Tästä syystä kaikki kirjoituskutsujen kautta saadut vastaukset on käsitelty anonyymisti eikä niistä käy ilmi vastaajan olinpaikka. Vastaajien tietoja ei luovuteta kolmansille osapuolille ilman vastaajan omaa suostumusta. Vastausten analysoinnissa ja tulosten raportoinnissa yksi keskeisimmistä eettisistä periaatteista on ollut vastaajien anonymiteetin turvaaminen. Siksi tässä selvityksessä ei paljasteta mitään sellaisia vastaajan asuinpaikkaan tai muihin taustoihin liittyviä tietoja, jotka voitaisiin yhdistää yksittäiseen vastaajaan.

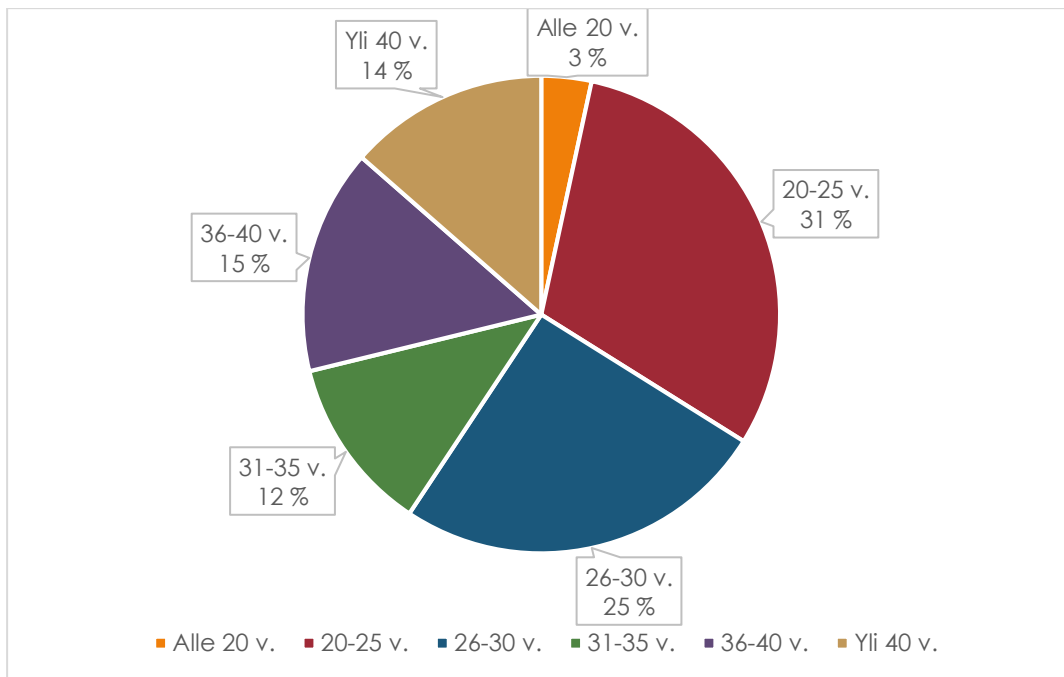
Eettisesti kestävien käytäntöjen soveltamisesta huolimatta on syytä painottaa, että ne eivät riitä liudentamaan kaikkia selvitysasetusmukanaan tuomia valta-asetelmia.

Viranomaisen taholta osoitettu kysely haavoittuvassa ja epävarmassa tilanteessa oleville ihmisille voi herättää vastaajissa myös toivoa siitä, että kyselyyn vastaaminen saattaisi esimerkiksi vaikuttaa heidän asemaansa turvapaikanhakuprosessissa tai tarjota suoria työllistymismahdollisuuksia. Kirjoituskutsussa on tästä syystä korostettu, ettei kirjoituskutsuun vastaaminen vaikuta millään tavoin vastaajan turvapaikanhakuprosessiin eikä myöskään Taiteen edistämiskeskukselta saataviin rahoituksensaantimahdollisuuksiin. Näiden seikkojen korostamisesta huolimatta monille vastaajille vaikutti tulleen epärealistinen kuva selvityksen tavoitteista. Osa saaduista vastauksista oli muodoltaan työhakemusmaisia. Useista vastauksista välittyi myös kuva, että vastaajat odottivat vastaamisen kautta voivansa osallistua johonkin konkreettiseen projektiin.

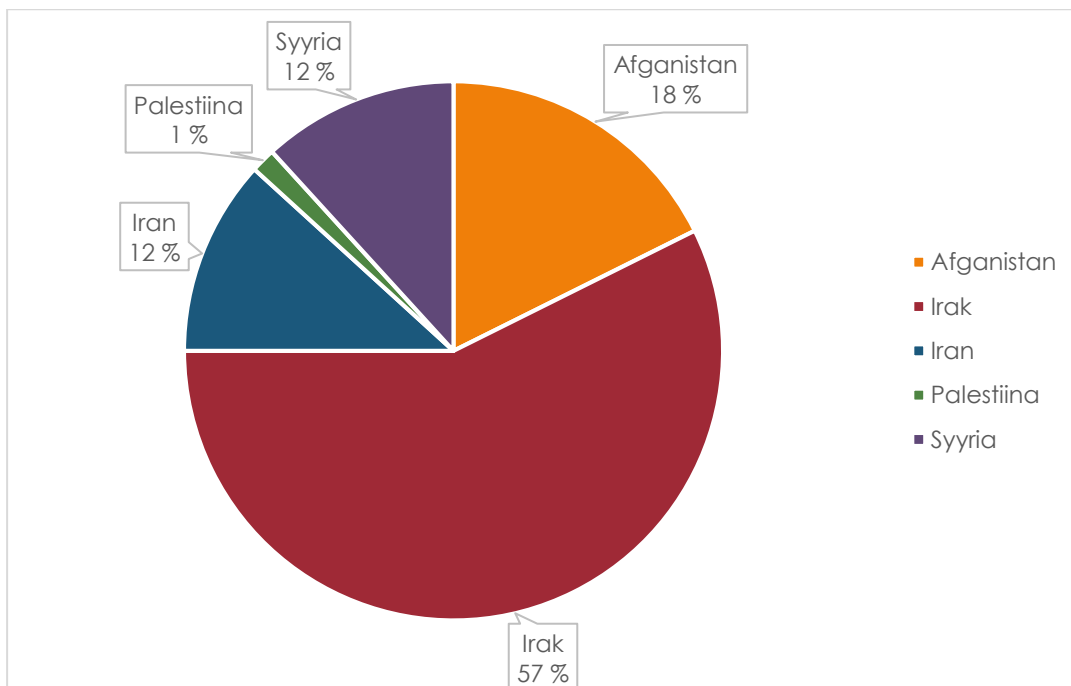
Vastauksia analysoitaessa on ehdottoman tärkeää muistaa, ettei taide tapahdu kuplassa muun yhteiskunnan ulkopuolella, vaan sen tekemisen olosuhteisiin vaikuttavat selvityksen kohderyhmän osalta keskeisesti maahanmuutto- ja pakolaispolitiikan puitteet ja niiden myötä ihmisen mahdollisuus ylipäätään saada turvapaikka ja sen kautta mahdollisuus asettua asumaan Suomeen. Tässä selvityksessä keskitytään kuitenkin Taiteen edistämiskeskuksen toimialalla oleviin seikkoihin.

Turvapaikanhakijoissa eri taiteenalojen osaajia

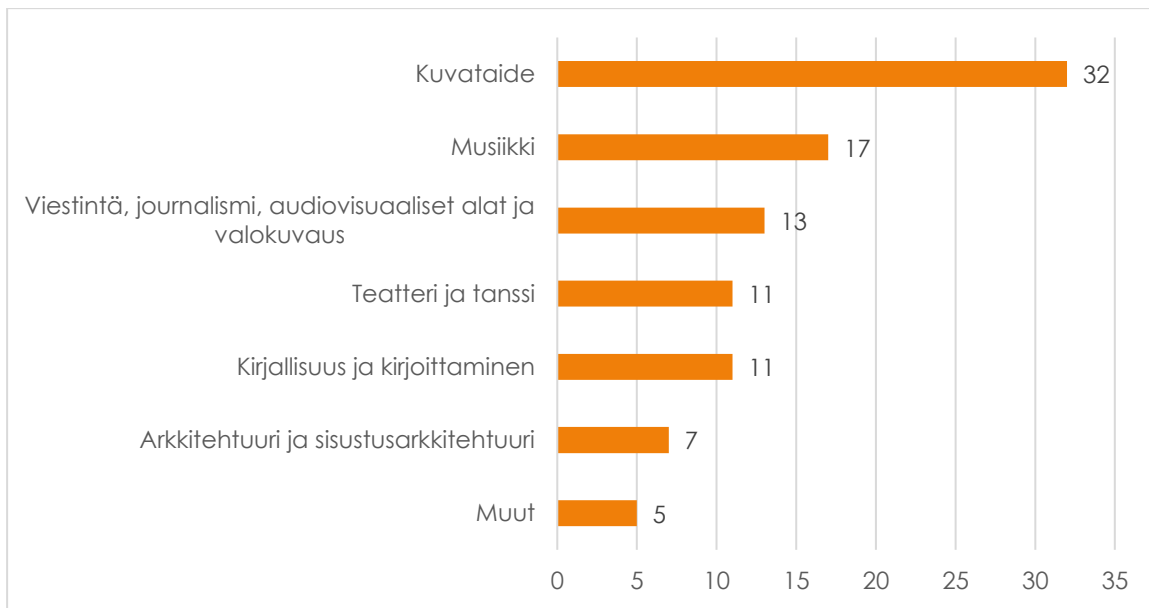
Kirjoituskutsuun saatiin yhteensä 69 kohderyhmärajaukseen sopivaa vastausta. Enemmistö kyselyyn vastanneista, yhteensä 39 henkilöä, on lähtöisin Irakista. Irakilaisten lisäksi kirjoituskutsuun vastasi myös kaksitoista afganistanilaista, kahdeksan syyrialaista, kahdeksan iranilaista ja yksi palestiinalainen. Yksi vastaajista ei ilmoittanut kotimaataan. Ikäjakaumaltaan lähes kuusikymmentä prosenttia vastaajista on nuoria, 30-vuotiaita tai alle. Rungas enemmistö vastaajista on miehiä. Vastaajien mediaani-ikä on 28 vuotta nuorimpien vastaajien ollessa 16-vuotiaita ja vanhimman 77-vuotias. Suurin osa vastaajista on saapunut Suomeen syksyllä 2015, minkä lisäksi joitain vastaajia on saapunut myös ennen vuotta 2015. Yli kirjoituskutsussa asetetun viiden vuoden aikahaarukan meni kolme vuosina 2008 ja 2009 Suomeen saapunutta vastaajaa, joiden vastausten käsittely rajataan tämän selvityksen ulkopuolelle. Monet vastanneista odottivat vastaamisen aikana turvapaikkapuhutteluun pääsyä ja oleskelulupapäätöksen saamista. On hyvin todennäköistä, että kaikki kyselyyn vastanneet eivät tule jäämään Suomeen – osa on saattanut joutua poistumaan maasta jo ennen tämän selvityksen julkaisua. Osa kertoi vastauksissaan jo saamistaan kielteisistä oleskelulupapäätöksistä. Harva vastaaja kertoi nykyisestä asuinpaikastaan, mutta saatujen hajanaisten tietojen perusteella vaikuttaa siltä, että vastauksia tuli eri puolilta Suomea.

Kuva 1: Vastaajien ikäjakauma ikäryhmittäin. Kymmenen vastaajaa ei ilmoittanut ikäänsä.

Kuva 2: Vastaajien jakauma kansallisuuden mukaan. Yksi vastaajista ei ilmoittanut kansalaisuuttaan.

Kuva 3: Vastaajien jakautuminen eri taiteenaloille. Luvut ovat osin päällekkäisiä, sillä useampi vastaaja kertoi toimivansa useilla eri taiteenaloilla.

Kirjoituskutsuun vastanneet toimivat seuraavilla aloilla: kuvataide, musiikki, viestintä, journalismi, audiovisuaaliset alat, valokuvaus, teatteri ja tanssi, kirjallisuus ja kirjoittaminen, arkkitehtuuri ja sisustusarkkitehtuuri sekä taidekäsityö. Osa ilmoitti toimivansa myös suunnittelun alalla, mutta kaikkien vastausten kontekstista ei aina pystynyt päättämään, mitä tällä suunnittelulla tarkoitettiin: yksi oli suunnitellut moskeijoita, toinen muotivaatteita. Kirjoituskutsuun vastanneille on tyypillistä laaja eri taiteenalojen osaaminen, ja monet vastaajista ilmoittivatkin toimivansa useilla eri taiteenaloilla. Tästä syystä selvärajaisten taiteenalaluokittelujen tekeminen aineistosta on paikoin hankalaa tulkinanvaraista.

Kuvataide on vastaajien keskuudessa edustetuista taiteenaloista selvästi yleisin: yhteensä 32 henkilöä kertoi toimivansa kuvataiteen saralla. Kuvataiteiksi määritellään tässä yhteydessä maalaustaide, kuvanveisto, kalligrafia sekä kuvitus- ja sarjakuva-taide. Kyselyyn vastanneet kuvataiteilijat ovat useimmiten korkeasti koulutettuja. Useimmilla on joko opintoja tai valmis tutkinto jostakin taidealojen opintoja tarjoavasta yliopistosta. Opintojen suorituspaikat ovat pääsääntöisesti olleet suurkaupunkien yliopistoja Aleppossa, Bagdadissa, Damaskoksessa, Kabulissa tai Teheranissa. Myös itseoppineet kuvataiteilijat ovat ilmoittaneet suorittaneensa yliopistotasoisia opintoja muilta kuin taidealoilta, esimerkiksi kasvatus- tai insinööri-tieteistä. Myös ne vastaajat, jotka eivät ilmoita suorittaneensa lainkaan mitään yliopistotasoisia koulutusta, kertovat useimmiten suorittaneensa joitain kuvataiteen alaa koskevia kursseja tai saaneensa alan opetusta muuta reittiä pitkin.

Monet kyselyyn vastanneet kuvataiteilijat kertovat kotimaassaan hankkimastaan monipuolisesta näyttelykokemuksesta. Osa kertoo saaneensa taiteellisesta työstään myös palkintoja ja muita tunnustuksia. Positiivisen yllätyksen tarjosi vastausten perusteella saatu tieto, jonka mukaan suurella osalla kirjoituskutsuun vastanneista kuvataiteilijoista on ollut mahdollisuus ainakin jossain määrin harjoittaa taiteellista ammattiaan myös Suomeen saapumisensa jälkeen. Usealla on ollut mahdollisuus pitää taidenäyttely esimerkiksi kirjastossa, vastaanottokeskuksessa tai joissakin tapauksissa myös gallerioissa. Saatujen tietojen perusteella vaikuttaa siltä, että järjestetyt taidenäyttelyt ovat liittyneet teemaltaan useimmiten tavalla tai toisella pakolaisuuden käsittelyyn. Osalla kuvataiteilijoista on ollut myös mahdollisuus pitää piirustus- ja muita taiteellisen toiminnan työpajoja.

Toiseksi suurin selvityksessä esiin nousseista taiteenaloista on musiikki, jonka parissa kertoo toimineensa tavalla tai toisella 17 kirjoituskutsuun vastanneista. Osalle vastaajista musiikki on selvästi toissijainen taiteenala pääasialliseen taiteenalaan verrattuna. Musiikin alalla toimivista suurin osa soittaa jotakin instrumenttia, esimerkiksi kitaraa. Kitaristien lisäksi vastaajien joukosta löytyy myös laulajia, räppääjiä, laulaja-laulunkirjoittajia sekä huilua, arabialaisia rumpuja ja viulua soittavia muusikoita. Suuri osa musiikin alalla toimivista vastaajista on itseoppineita ja vailla musiikin alan koulutusta, mutta joukosta löytyy myös muutama poikkeus, joilla on alan koulutus ja kokemusta esimerkiksi sinfoniaorkesterissa soittamisesta. Kokonaisuudessaan taiteenalan vähäinen koulututtaminen verrattuna esimerkiksi kuvataiteilijoihin saattaa selittyä osaltaan sekä lähtömaiden taidekentän erityispiirteillä että kriisitilanteen aiheuttamilla poikkeusoloilla: joidenkin uutislähteiden mukaan esimerkiksi Irakissa musiikkitunnit on kielletty kokonaan⁶. Osalla musiikin alalla toimivista vastaajista on korkeakouluopintoja arkkitehtuurin, journalismin ja viestintätieteiden, tietotekniikan tai insinööritieteiden alalta, mutta ei omalta taiteenalaltaan. Kyselyyn vastanneista muusikoista piirtyykin kuva itseoppineina taiteilijoina, ja itseoppineiksi monet vastaajat myös itseään kuvaavat. Esiintymiskokemuksen lisäksi osa vastanneista muusikoista kertoi kuitenkin myös levyttäneensä ja saaneensa kappaleitaan soittoon kansallisille radioasemille. Suomeen muutettuaan useimmat kirjoituskutsuun vastanneista muusikoista ovat olleet yhteydessä Suomessa toimiviin muusikoihin. Monet ovat myös päässeet soittamaan ja esiintymään heidän kanssaan erilaisissa tapahtumissa.

⁶ Al Arabiya News 7.12.2010: Iraq's education ministry bans theatre & music classes.

Viestintä, journalismi, audiovisuaaliset alat ja valokuvaus muodostavat tässä selvityksessä kokonaisuuden, johon kuuluvia ammatti- ja taiteenaloja ovat (elokuva)käsikirjoittaminen, dokumentti- ja draamaohjaus, lyhytelokuvien tekeminen, valokuvaus, videokuvaus ja -editointi, televisio- ja lähetyksala, animaatiot, elokuvadubbaus ja mainosala. Näillä aloilla toimivia vastasi kirjoituskutsuun yhteensä 13 henkeä, joista kaikki mainitsivat toimivansa useammalla kuin yhdellä taiteenalalla. Kaikki tähän ryhmään kuuluvista eivät ole määriteltävissä ensisijaisesti taiteilijoiksi, vaan laajemmin kulttuurialan ammattilaisiksi. Ryhmään kuuluville on tyypillistä usealla eri alalla toimiminen. Esimerkiksi televisiotuotannossa työskenteleminen voi olla luonteva elinkeino lyhytelokuvan tekijälle. Monilla vastanneista olikin monipuolista työkokemusta aina televisio- ja elokuvatuotannosta näyttelemisen ja animaatioiden tekemisen kautta (mainos)valokuvaukseen. Selvitettäväksi määriteltävä osaamisalue tämän kategorian sisällä on elokuvataide. Kolme vastaajaa kertoi työskennelleensä lyhytelokuvien parissa esimerkiksi ohjaajana tai käsikirjoittajana ja kaksi yleisesti elokuvien ja elokuvaohjaamisen parissa, minkä lisäksi eräällä toisella taiteenalalla pääasiallisesti toiminut vastaaja kertoo hankineensa koulutuksen elokuvataiteen saralta. Kaikilla elokuvataiteen parissa toimivilla oli joko valmis kandidaatin tutkinto tai yliopistotason opintoja taiteen tai viestinnän alalta. Lisäksi kuusi vastaajista ilmoitti toimivansa valokuvauksen saralla. Kyselyyn vastanneet valokuvaajat vaikuttavat pääasiallisesti harrastelijoiksi määriteltäviltä tai kaupallisissa tehtävissä esimerkiksi muotikuvaajina toimivilta valokuvaajilta.

Yksitoista kyselyyn vastanneista kertoi omaavansa kokemusta teatteritaiteen ja yksitanssin alalta. Teatterialan osajiin sisältyy näyttelijöitä, yksi teatteriohjaaja sekä teatteritekniikan parissa työskennelleitä. Vastauksissa on paljon päällekkäisyyttä audiovisuaalisilla aloilla työskennelleiden kanssa: esimerkiksi monilla elokuvataiteen alalla työskennelleistä on kokemusta myös teatterialalta. Erityisesti näyttelijöille on tyypillistä, että he ovat työskennelleet niin teatterin lavalla kuin elokuvissa ja televisiossakin. Vastaajista vain kahdelle teatteriala on ainoa taiteenala. Molempien korkein koulutustaso on lukio, eivätkä vastaajat ainakaan mainitse edes keskeneräisistä korkeakouluopinnoista teatteritaiteen saralta. Teatterialan koulutus on saatujen tietojen perusteella muidenkin tähän kategoriaan sijoittuvien vastaajien kohdalla harvinaista. Ainoastaan yhdellä vastaajista on teatteri- ja elokuva-alan kandidaatin tutkinto, mutta tämänkin vastaajan pääasiallinen taiteenala on elokuvataiteen puolella, vaikka kokemusta on myös teatterinäyttelijän työstä. Ainoastaan yksi kyselyyn vastanneista on työskennellyt vastauksen perusteella ammattimaisesti tanssitaiteen parissa. Kyseinen vastaaja kertoo

toimineensa sekä tanssijana että koreografina ja esiintyneensä myös kansainvälisillä areenoilla.

Kirjoittamisen ja kirjallisuuden ammattilaisia vastasi kirjoituskutsuun yhteensä yksitoista henkilöä. Jo aiemmin mainittujen käsikirjoittajien ohella kyselyyn vastasi viisi runoilijaa ja neljä itsensä yleisesti kirjoittajaksi määrittelevää henkilöä. Jälkimmäiseen ryhmään kuuluvat kertovat kirjoittaneensa kirjoja sekä journalistisia ja yhteiskunnallisia tekstejä esimerkiksi aikakauslehtiin. Kaikki vastaajat eivät kerro tekemästään kirjoittamistyöstä sen tarkemmin. Molemmat runoilijoista ilmoittivat runouden ainoaksi taiteenalakseen. Yksikään vastaajista ei ilmoita suorittaneensa kirjallisuuden tai kirjoittamisen alan korkeakouluopintoja, vaikka muilta aloilta tämän taiteenalan edustajilla saattaa olla hyvin korkeakin koulutus. Yksi vastaajista kertoo ottaneensa runoustunteja.

Seitsemän vastaajista toimii tai on opiskellut arkkitehtuurin tai sisustusarkkitehtuurin saralla. Näistä yksi kuvaa itseään nimenomaan sisustusarkkitehdiksi ja on suorittanut myös alan koulutuksen. Yksi vastaajista on vasta arkkitehtiopintojensa alkuvaiheessa. Yksi puolestaan ei nimitä itseään suoranaisesti arkkitehdiksi, mutta kertoo omaavansa koulutusta esimerkiksi moskeijoiden suunnittelusta. Ryhmään kuuluvien vastaajat korostavat teknisiä insinööritaitoja. Kaikki vastaajat ovat joko korkeasti koulutettuja tai heidän korkeakoulutasoiset opintonsa ovat jääneet kesken. Osa kertoo omaavansa useamman vuoden oman alansa työkokemusta. Arkkitehtien vastauksissa korostuikin selvästi tarve löytää työharjoittelupaikkoja ja työelämäkontakteja, jotka eroavat luonteeltaan monien muiden taiteenalojen kannalta tärkeistä verkostoista työn erilaisen luonteen vuoksi.

Muu-kategoriaan kuuluu taidekäsityön ja muodin osaajia, luonnonkivikaivertaja ja lasimaalausten tekijä sekä hopea- ja kultaseppä. Näissä vastauksissa ei ole kuvailtu osaamista kovinkaan seikkaperäisesti.

Kyselyyn vastanneet kertovat aikaisemmasta taiteellisesta työskentelystään eri tavoin, toiset yksityiskohtaisemmin ja toiset yleisemmällä tasolla. Kaikki vastaajat eivät ole kuvanneet aikaisempaa työskentelyään lainkaan. Edellä kuvattujen työskentelykokemusten lisäksi osa kyselyyn vastanneista taiteilijoista on työskennellyt myös oman taiteenalan opetustehtävissä. Kuvataiteilijoista useampi kertoo työskennelleensä niin lapsille, nuorille kuin aikuisillekin suunnatuissa taidealan opetustehtävissä. Musiikin sa-

ralta yksi vastaaja kertoo lapsille ja nuorille järjestämistään rap-työpajoista. Osalla vastaajista on näyttely- ja muuta työkokemusta oman kotimaansa lisäksi myös kansainvälisistä tehtävistä.

Muutamissa vastauksissa kerrotaan myös taiteen tekemiseen joko yhteiskunnan tai suvun ja perheen vuoksi kohdistuneista rajoituksista, mitkä ovat estäneet taitelijoita tekemästä taiteellista työtä kotimaassaan. Rajoituksia saattoi asettaa niin uskonto kuin yhteiskunnan poliittiset asenteet ja rajoitteet tai perheen kautta tulevat paineet. Tällaisista kokemuksista raportoitiin musiikin, kuvataiteen ja elokuvatuotannon saralta. Muutamissa vastauksissa mainittiin taiteellisen työn tai harrastuneisuuden aiheuttaneen kotimaassa vastaajalle vainoja tai muita riskejä. Kyselyyn vastanneita ei kuitenkaan pyydetty kertomaan tästä asiasta, joten kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä asiasta ei tiedon perusteella voi tehdä.

Vastauksista käy selvästi ilmi, että suurella osalla kirjoituskutsuun vastanneista on sekä koulutusta että monipuolista kokemusta eri taidealojen ammateissa toimimisesta. Joidenkin vastaajien ammattimaisuutta – ainakaan suomalaisilla standardeilla – on saatujen vastausten perusteella kuitenkin vaikeaa arvioida täysin luotettavasti. Eri maiden järjestelmissä ja sen kautta myös taitelija-ammatin luonteessa voi olla paikoin suuriakin eroja, joka tekee saatujen tietojen suorasta vertaamisesta suomalaiseen taidemaailmaan haastavaa. Myös vastaajien kohtalaisen nuori ikäjakauma vaikuttaa siihen, että monien voi olettaa olevan ylipäättään vasta taitelijauransa alkuvaiheessa.

Kontakteja, välineitä ja tietoa – taiteilijoiden tarvitsema tuki uudessa asuinmaassa

Millaista tukea Suomeen pakolaisina saapuneet taitelijat kertoivat tarvitsevansa voidakseen jatkaa taiteellisen työnsä tekemistä Suomessa? Keskeisimpänä tuen muotona vastauksissa nousi esille verkostojen rakentamisen sekä henkisen tuen tarve. Kysymys on kahdesta tiiviisti toisiinsa linkittyvästä asiasta, sillä ilman taideyhteisöä moni vastaamaan tullut taitelija voi kokea olonsa hyvin yksinäiseksi ja toimintamahdollisuutensa rajallisiksi. Kontaktien tarve ilmeni sekä "henkisen" tai "moraalisen" tuen tarpeena että tarpeena luoda ammatillisia kontakteja oman taiteenalan toimijoihin. Esimerkkeinä tarvitusta tuesta mainittiin kuvataiteessa yhteydet muihin taitelijoihin ja välittäjäportaan edustajiin, kuten esimerkiksi näyttelytilojen tarjoajiin. Elokuvataiteilijat nostivat esille teknisen henkilöstön tarvetta. Kirjallisuudessa kaivattiin kuvataiteen tapaan henkistä ja kollegiaalista tukea, yleisöä ja julkaisuväyliä.

Verkostojen merkitys liittyy sosiaalisen pääoman kartuttamisen tarpeeseen, mutta se näyttäytyy kuitenkin hieman erilaisena taiteenalasta riippuen. Elokuvataide on esimerkki taiteenalasta, jossa taiteellinen ilmaisu edellyttää useimmissa tapauksissa luovan taiteellisen ydintoiminnan lisäksi paljon erilaista teknistä osaamista ja välineistöä. Elokuvataiteilijoiden vastauksissa verkostojen luomisen tarve on esimerkiksi kuvataiteilijoihin verrattuna tiukemmin kiinnittynyt teknisen osaamisen vaihtoon, eikä yhtä vahvasti yleiseen verkostoitumiseen. Verkostoitumisella tarkoitetaan tässä myös taiteen välittäjäportaaseen luotavia kontakteja ja sen kautta julkaisukanavien löytämistä, oli paikka sitten kustantajista tai näyttelytiloista.

Pitkiksi venyvät turvapaikanhakuprosessit, epätietoisuus omasta tulevaisuudesta ja läheisten ihmisten puuttuminen aiheuttavat psyykkistä kuormitusta turvapaikanhakijoille. Monet vastaajat raportoivatkin psyykkisestä kuormituksesta ja sen vaikutuksista taiteellisen työn tekemisen mahdollisuuksiin. Vastauksissa mainitaan viipyneestä tai kielteisestä oleskelulupapäätöksestä aiheutuva epävarmuus ja siitä seurannut taloudellisen tilanteen heikkeneminen sekä psyykinen kuormitus. Suomen tiukentunut pakolaispolitiikka lisänee turvapaikanhakijoiden ahdinkoa entisestään. Vielä päätöstä odottaville riski kotimaahan palauttamisesta on korkea. On vaikeaa ja epämieliekästä keskittyä kotoutumiseen ja elämän rakentamiseen uudessa kotimaassa, jos tulevaisuus on epävarma. Näiden ongelmien ratkaiseminen edellyttäisi muutosta valtakunnallisessa turvapaikka-, maahanmuutto- ja pakolaispolitiikassa sekä riittävien mielenterveyspalveluiden tarjoamista. Muutoin riskinä voi olla työkyvyn aleneminen tai jopa sen täydellinen menettäminen.

Toinen vastauksissa keskeiseen rooliin noussut tuen muoto liittyy verkostojen voimakkaammin materiaaliin toiminnan edellytyksiin, kuten asianmukaisiin työtiloihin ja -välineisiin sekä taloudellisiin resursseihin. Monilla vastaajilla ei ollut käytettävissään tarvittavia työvälineitä, mikä luonnollisesti vaikeuttaa taiteen harjoittamista. Esimerkiksi yksi kirjoituskutsuun vastannut elokuvataiteilija kertoo löytäneensä työparikseen kuvaajan, jolla ei ole välineitä kuvaamista varten. Välineiden puuttuminen aiheutti päänvaivaa useammalle elokuvataiteilijalle, mutta myös muiden taiteenalojen osajille. Muusikot kaipaavat laadukkaita soittimia ja puuttuvia osia olemassa oleviin instrumentteihin sekä tiloja harjoittelua varten. Myös kuvataiteilijoille laadukkaat materiaalit ja sopivat työtilat ovat välttämättömyys taiteen tekemiselle. Kirjallisuuden parissa työskentelevät kertoivat kaipaavansa tarvikkeita kuten kyniä ja vihkoja.

Osa toivotusta tuesta on siis hyvin yksinkertaisesti tarvetta taiteellisen työn tekemisen välineille. Turvapaikanhakijoiden toimeentulon taso on erittäin heikko, jolloin erityisesti teknisten ja laadukkaiden välineiden saaminen käyttöön voi olla käytännössä mahdotonta. Tilanne on ongelmallinen erityisesti pienemmillä paikkakunnilla, joissa ei välttämättä ole ainuttakaan taiteilijatarvikeliikettä eikä yhtä hyvin varustettuja kirjastoja ja muita palveluita kuin isommissa kaupungeissa. Suurimpien kaupunkien kirjastoista on usein mahdollista lainata monenlaisia teknisiä välineitä, kuten esimerkiksi joidenkin vastaajien kipeästi kaipaamia videokameroita. Taiteilijatarvikkeiden keräyksissä myös kansalaisyhteiskunnan panoksesta voisi olla monille suuri apu. Päämäärä on kuitenkin olta-
tava pakolaisten toimeentulon turvaaminen siten, että he pystyvät itsenäisesti mää-
räämään tarvitsemiensa tarvikkeiden ja välineiden käytöstä ja hankinnasta.

Tilakysymys on materiaaleja ja välineitä vaikeammin ratkaistavissa oleva asia. Suurissa kaupungeissa ja erityisesti pääkaupunkiseudulla tiloja on tarjolla vähän ja ne ovat useimmiten erittäin kalliita. Tiloihin liittyvät ongelmat ovat puhuttaneet taiteen tekijöitä jo pitkään riippumatta siitä, kuuluvatko he johonkin vähemmistöön vai eivät. Kuitenkin useimpien taiteenalojen kannalta sopivien tilojen olemassaolo on välttämätön edellytys taiteellisen työn tekemiselle. Akuuteimpia tilankäyttöongelmia voisi helpottaa eri taidealan toimijoiden keskinäinen yhteistyö. Yhtenä onnistuneena esimerkkinä tästä voidaan mainita Turvapaikanhakijoiden tuki ry:n Art-tu-projektin ja Vapaan taidekou-
lun yhteistyö Kaapelitehtaalla Helsingissä. Vapaa taidekoulu tarjosi taiteilijoita yhteen saattaneelle projektille käyttöönsä tiloja, jonka tuloksena syntyi taidenäyttely Kaapeli-
tehtaalle kesällä 2016. Vapaan taidekoulu ja Art-tu-projektin välinen yhteistyö on po-
siitiivinen esimerkki onnistuneesta yhteistyöstä tilojen yhteiskäytön suhteen, mutta pi-
demmän päälle tarvitaan kuitenkin kestävämpiä ratkaisuja. Esimerkiksi tyhjillään ole-
vien tilojen tarjoaminen taiteilijoiden käyttöön hyödyttäisi kaikkia osapuolia: niin taitei-
lijoita, kiinteistön omistajia kuin koko yhteiskuntaakin. Lisäksi on tärkeää, että olemassa
olevat näyttelytilat avaavat ovensa erilaisista taustoista ja taidemaailmoista tuleville
taiteilijoille.

Kolmantena tuen muotona kyselyyn vastanneet nostivat esille tiedon ja koulutuksen roolin. Suomalainen taidemaailma on vasta maahan tulleille väistämättä uusi ja vieras, ja sen rakenteiden ymmärtäminen ja sisäistäminen edellyttää riittävän tiedon saamista ja omaksumista. Jos omaa taiteellista yhteisöä ei ole, on uuden asuinmaan taidemaa-

ilman rakenteet vaikeampi omaksua kuin tilanteessa, jossa apuna ja tukena on järjestelmän tuntevia kollegoita. Esimerkiksi yksi vastaajista kertoo, ettei tiedä miten avustuksia voi hakea ja miten ylipäätään harjoittaa taiteellista työtä Suomessa, ja että tietoa on vaikeaa hankkia ilman tukea ja kontakteja. Tältä osin tiedon tarve liittyy osin jo aiemmin mainittuun verkostoiden puuttumiseen. Onkin tärkeää, että eri taidealojen toimijat viestisivät toiminnastaan selkeästi ja monikielisesti.

Vaikka monilla kyselyyn vastanneista onkin yleisesti ottaen kohtalaisen korkea koulutus, korostivat monet vastaajat myös koulutuksen tärkeyttä suomalaiseen taidekenttään integroitumisen välineenä. Koulutusta korostivat eniten ne vastaajat, joilla ei ollut aikaisempaa taidealan koulutusta tai joiden opinnot olivat jääneet kotimaassa kesken esimerkiksi turvallisuustilanteen vuoksi. Osa katsoi myös osaamisensa kaipaavan päivitystä uuteen maahan muuttamisen seurauksena voidakseen tutustua uuden maan taidemaailmaan ja oletettavasti myös siksi, että pakolaisuus mitä todennäköisimmin aiheuttaa usein ainakin jonkinlaisen katkoksen taiteellisen työn tekemiseen. Täydennyskoulutus, joka samalla tutustuttaisi tulijoita Suomen taidejärjestelmiin ja taiteeseen ylipäätään, voisi helpottaa monien kotoutumista ja työllistymistä.

Huomionarvoista vastauksissa on myös kielitaitoon liittyvien kommenttien vähäisyys. Ainoastaan kaksi vastaajaa nosti esille tarpeen suomen kielen opiskelulle. Kielitaidon merkitys lieneekin tältä osin taiteellisessa työssä monia muita ammatteja pienempi ainakin silloin, jos taiteilija hallitsee englannin kielen. Tämä johtunee siitä, että taiteen kentällä englannin kielen käyttö on yleistä ja valmius käyttää sitä on usein melko vahva. Kotoutumisen näkökulmasta tämä piirre onkin taiteellisilla aloilla suuri vahvuus, sillä kotoutumista ilman muuta edistäisi mahdollisuus oman ammatin harjoittamiseen jo ennen kielen oppimista. Englannin kielen osalta on kuitenkin huomioitava, ettei kyseessä ole kaikille pakolaisille samanlainen *lingua franca* kuin suurelle osalle suomalaisista. Entuudestaan englantia osaamattomalle englannin kielen käyttö ei edistä mahdollisuuksia toimia ja verkottua. Yhtä kaikki esimerkiksi apurahojen hakeminen ja kaikenlainen tiedonhankinta on hyvin vaikeaa ilman kykyä ilmaista itseään sekä ymmärtää joko suomea tai englantia.

Kyselyyn vastanneiden taiteilijoiden kaipaama tuki on siis monimuotoista. Tarvetta on niin henkiselle, sosiaaliselle, kulttuuriselle kuin taloudellisellekin tuelle. Selvityksen lopussa esitetään joukko toimenpiteitä, joiden kautta kaivattuun tuen tarpeeseen voitaisiin mahdollisesti vastata.

Selvityksen taustoitus

Pakolaistilanteen taustoja

Maailmassa on YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n mukaan tällä hetkellä noin 65,3 miljoonaa pakolaista, jotka ovat joutuneet pakenemaan sotaan, vainoa ja väkivallan uhkaa. Se on enemmän kuin koskaan aikaisemmin järjestön tilastoinnin aikana. Vaikka suurin osa pakolaisista sijoittuu globaalilla mittakaavalla kehittyviin maihin ja erityisesti Afrikkaan, on Euroopan rooli pakolaisia vastaanottavana maanosana erityisesti viimeisen parin vuoden aikana voimistunut. Vuonna 2015 Euroopan unionin alueelle saapui noin 1,3 miljoonaa vainoa ja konflikteja pakenevaa ihmistä, joista noin 32 000 henkilöä löysi tiensä Suomeen.⁷ Eniten turvapaikanhakijoita saapui vuonna 2015 Suomeen Irakista (20 485 henkilöä), Afganistanista (5 214 henkilöä), Somaliasta (1 981 henkilöä) ja Syyriasta (877 henkilöä)⁸. Arviolta vain noin joka neljännelle tullaan myöntämään oleskelulupa⁹. Myönnettyjen oleskelulupien määrään tulee vaikuttamaan Suomen kiristynyt maahanmuuttopolitiikka, mikä ilmenee konkreettisesti esimerkiksi Maahanmuuttoviraston toukokuussa 2016 käyttöön ottamissa maakohtaisissa turvallisuusluokituksissa.

Monet pakolaiset ovat lähtöisin sodan ja terrorin runtelemista maista. Näissä maissa myös sanan- ja ilmaisunvapautta on usein rajoitettu, eivätkä ne siksi ole välttämättä turvallisia paikkoja taiteellisen ammatin harjoittamiseen. Taiteen vapautta vastaan kohdistuvia loukkauksia tilastoivan järjestön Freemusen mukaan taiteen vapautteen kohdistuneet loukkaukset lisääntyivät tuntuvasti vuonna 2015. Yhtenä syynä rikkomusten lisääntymiselle nimetään uskonnollisen militantin ekstremismin lisääntyminen ja sen taiteisiin ja taiteiden harjoittamiseen kohdentamat uhat.¹⁰ Taiteen vapautteen kohdistuvat loukkaukset pitävät sisällään esimerkiksi sensuurin sekä taiteilijoihin taiteen tekemisen vuoksi kohdistuvat vainot, vangitsemiset ja teloitukset. Musiikki on Freemusen tilastoinnin perusteella taiteenaloista kaikkein vainotuin. Freemusen tilastot tarjoavat kuitenkin vain varovaisen arvion taiteen vapautteen kohdistuvista loukkauksista, sillä suurinta osaa näistä loukkauksista ei koskaan raportoida. Kaikki taiteen vapautteen kohdistuvat loukkaukset eivät myöskään ole mitattavissa ja ilmaistavissa numeerisesti. On esimerkiksi mahdotonta sanoa, kuinka monta teosta on jäänyt tekemättä taiteilijoiden

⁷ Eurostat 2016, Maahanmuuttovirasto 2016a.

⁸ Maahanmuuttovirasto 2016a.

⁹ Yle Uutiset 4.6.2016.

¹⁰ Freemuse 2016, s. 9.

harjoittaman itesesensuurin seurauksena.¹¹ Pakolaistaustaisista taiteilijoista puhuttaessa on siis syytä muistaa, ettei taide välttämättä ole heille pelkkä neutraali elinkeino vaan myös mahdollinen vainon aiheuttaja.¹²

Maahanmuutto ja kulttuuripolitiikka

Yleinen maahanmuuttotilanne ja sitä koskeva politiikka luovat Suomessakin puitteet kulttuurista moninaisuutta ja kulttuurisia oikeuksia koskevalle kulttuuripolitiikalle ja sen käytännön implementoinnille. Vähemmistöihin liittyvät kysymykset on nähty kulttuuripolitiikan osa-alueena, joka kenties kaikkein eniten risteää muiden politiikan sektoreiden kanssa¹³. Erityisesti kotouttamispolitiikka on yksi keskeinen monikulttuurisuuspolitiikkaa ohjaava politiikan lohko. Kotouttamistoiminnan tavoitteena on sitä ohjaavan lainsäädännön mukaan tukea maahanmuuttajien kotoutumista ja osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa sekä edistää tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista ja eri väestöryhmien välistä vuorovaikutusta¹⁴. Kulttuuripolitiikkaa ja monikulttuurisuutta tutkineen Pasi Saukkosen mukaan kotouttamistoiminta vaikuttaa kulttuuripolitiikan tavoitteenasetteluun ja toimenpiteisiin etenkin niiltä osin, kun tavoitteena on edistää maahanmuuttajien ja muiden vähemmistöryhmien jäsenten toimintamahdollisuuksia suomalaisen taiteen ja kulttuurin kentällä, niin tekijän kuin kokijankin roolissa. Kuten Saukkonen huomauttaa, ovat taide ja kulttuuri monelle myös ammatti ja elinkeino, ja "sitien kotoutumistavoitteen mukainen osallistuminen suomalaiseen työelämään voi toteutua tai jäädä toteutumatta myös tällä alueella."¹⁵ Vaikka turvapaikanhakijoista vain osalle on myönnetty tai tullaan myöntämään oleskelulupa, ovat monet silti asettumassa Suomessa uuteen asuinmaahansa. On tärkeää, että maahan tulleet kokevat olonsa tervetulleiksi ja löytävät paikkansa yhteiskunnasta esimerkiksi jatkokoulutuksen tai osaamista vastaavan työllistymisen kautta.

Inhimillisen pääoman, kuten koulutuksen ja muun osaamisen, hukkaan heittäminen on yksi suurimpia turhautumisen aiheuttajia niin maahan saapuville ihmisille kuin heitä vastaanottaville yhteiskunnillekin.¹⁶ Yhteiskunnan on helpompi tukea maahan tulleiden kotoutumista silloin, kun tulijoiden aikaisempi osaaminen ja koulutus ovat tiedossa. Suomeen saapuneiden turvapaikanhakijoiden koulutus- ja osaamistaustaa on selvitetty

¹¹ Ks. Freemuse 2016.

¹² Ks. myös Juntunen 2016, s. 32.

¹³ Pyykkönen & Saukkonen 2015, s. 375.

¹⁴ Laki kotoutumisen edistämisestä 2010/1386, 1 §.

¹⁵ Saukkonen 2010, s. 9–10.

¹⁶ Voices of Culture 2016, s. 11

Testipisteen¹⁷ toteuttamassa, opetus- ja kulttuuriministeriön tilaamassa selvityksessä. Selvityksestä käy ilmi, että turvapaikanhakijat ovat koulutustaustaltaan ja muulta osaamiseltaan heterogeeninen ryhmä. Suurimmalla osalla (69 %) on vähintään peruskouluopintoja 7–9 vuoden ajalta. Lähes 30 prosentilla turvapaikanhakijoista on takanaan korkeakouluopintoja. Täysin vailla koulutusta on seitsemän prosenttia selvityksen kohteena olleista.¹⁸ 90 prosentilla Suomeen saapuneista turvapaikanhakijoista on työkokemusta eri aloilta. Kulttuuri-, viestintä-, taide- ja käsityöalaksi nimetty kokonaisuus on yksi suurimmista selvityksessä esiin nousseista ammattialakokonaisuuksista: 11 % kyselyyn vastanneista oli työskennellyt tällä alalla.¹⁹ Kyse on kuitenkin nimensä mukaisesti laveasta kokonaisuudesta, eikä se siten vielä itsessään kerro välttämättä paljoakaan ryhmään lukeutuvien taiteellisesta osaamisesta. Kategoriaan sisältyvät esimerkiksi sellaiset ammattiryhmät kuin puusepät, suutarit ja ompelijat. Testipisteeltä saadun ammattialalistauksen perusteella yksiselitteisesti taiteilijoiksi tai taiteellisen työn ammattilaisiksi määriteltävien osuus vaikuttaa varsin pieneltä suhteessa kokonaisuuteen.

Kulttuuriset oikeudet, moninaisuus ja taidepolitiikka

Jokaisella on oikeus vapaasti osallistua yhteiskunnan sivistyselämään, nauttia taiteista sekä päästä osalliseksi tieteen edistyksen mukanaan tuomista eduista. Jokaisella on oikeus niiden henkisten ja aineellisten etujen suojaamiseen, jotka johtuvat hänen luomastaan tieteellisestä, kirjallisesta tai taiteellisesta tuotannosta. – YK:n ihmisoikeusjulistuksen 27. artikla

Kulttuuriset oikeudet ovat osa perus- ja ihmisoikeuksia. Niiden tarkoituksena on turvata jokaisen ihmisen oikeus taiteeseen, kulttuuriin ja luovaan toimintaan. Kulttuuripolitiikan eettistä ulottuvuutta ja kulttuurisia oikeuksia tarkastelleet Hannele Koivunen ja Leena Marsio jakavat kulttuuriset oikeudet kahteen kokonaisuuteen: kulttuuriin liittyviin oikeuksiin ja luovuuteen liittyviin oikeuksiin. Oikeus kulttuuriin sisältää esimerkiksi ihmis-, perus- ja kansalaisoikeudet, oikeuden kulttuuriperintöön, oikeuden oman kulttuurin valitsemiseen, kunnioituksen kulttuuria ja sen itsemääräämisoikeutta kohtaan, yhtäläisten kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden sekä oikeuden kulttuuristen ilmausten ja kulttuuri-identiteetin suojeluun. Luovuutta koskevat kulttuuriset oikeudet pitävät puolestaan sisällään oikeuden luovaan työhön, ilmaisunvapauden ja taiteelliseen vapauteen, oikeuden kieleen, sanan- ja uskonnonvapauden sekä tekijänoikeudet.²⁰ Taiteen

¹⁷ Testipiste on aikuisten maahanmuuttajien kielitaidon arviointikeskus, joka toteuttaa muun muassa suomen kielen lähtötason arviointeja.

¹⁸ Sandberg & Stordell 2016, s. 3.

¹⁹ Sandberg & Stordell 2016, s. 24.

²⁰ Koivunen & Marsio 2006, s. 31

edistämiskeskuksen näkökulmasta olennaisia kysymyksiä ovat taiteellisen työn tekemisen mahdollisuuksiin liittyvät teemat eli Koivusen ja Marsion käyttämän jaottelun mukaan luovuutta koskevat oikeudet.

Vaikka maahanmuutto on ollut Suomessa pitkään kohtalaisen vähäistä, ei maan väestö silti ole koskaan ollut täysin homogeeninen. Suomessa on asunut pitkään monia niin sanottuja perinteisiä vähemmistöjä, esimerkiksi romaneita, ruotsinkielisiä ja tataareita, sekä alkuperäiskansa saamelaiset, joiden kaikkien asemaan liittyy Suomessa edelleen lukuisia kehittämiskohteita.²¹ Maassa on kuitenkin toteutettu myös paljon politiikkatoimia, jotka ovat tähdänneet vähemmistöjen aseman parantamiseen. Pyrkimykset niin sanottujen perinteisten vähemmistöjen kulttuuristen oikeuksien edistämiseen ovatkin monin paikoin luoneet pohjaa uudempien vähemmistöryhmien, esimerkiksi maahanmuuton kautta syntyneiden etnisten vähemmistöjen, oikeuksia tukevalle politiikalle.²²

Eri vähemmistöjen ja vähemmistökulttuurien olemassaolosta huolimatta Suomea on kuitenkin luonnehdittu maaksi, jossa on pitkään vallinnut vahva yksikulttuurisuuden tila. Esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisemassa taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta koskevassa raportissa vuodelta 2014 todetaan Suomen väestödemografian olevan vasta muuttumassa "merkittävästi lähivuosina", millä on vaikutuksensa myös ns. yksikulttuurisuuden aikana rakennettuihin taiteen ja kulttuurin palvelu- ja tukijärjestelmiin. Taide- ja kulttuurilaitoksilta ja muilta alan palveluntuottajilta edellytetään muun muassa tietoisuuden lisäämistä osallistumisen esteistä sekä moninaisuuden lisäämisestä.²³

Monikulttuurisuus on yhteiskunnan etnisen ja kulttuurisen moninaisuuden kuvaamiseen käytetty käsite. Deskriptiivisessä mielessä monikulttuurisuus on tutkija Pasi Saukkosen sanoin "yksinkertainen väestöllinen tosiasia" – yhteiskunta on siis monikulttuurinen silloin, kun siihen kuuluu esimerkiksi eri kulttuurisista ja etnisistä taustoista sekä eri kieliryhmistä tulevia ihmisiä.²⁴ Toisaalta monikulttuurisuudessa on kysymys myös eri ryhmien muodos-

²¹ Käytännössä ns. perinteisten ja uusien vähemmistöjen välille voi kuitenkin olla vaikeaa tai epämielikästä tehdä erontekoa. Ks. Saukkonen 2013a, s. 10.

²² Saukkonen 2010, s. 34.

²³ OKM 2014, s. 11.

²⁴ Saukkonen 2013a, s.10.

tavan moninaisuuden säätelystä ja organisoitumisesta eli poliittisista linjauksista. Monikulttuurisuudella voidaan myös viitata "tiettyyn tavoitetilään ja yhteiskunnalliseen ideaaliin".²⁵

Monikulttuurisuuden sijaan tai sen rinnalla on alettu entistä useammin käyttää kulttuurisen moninaisuuden ja kulttuurisen monimuotoisuuden käsitteitä. Tämä johtuu tietyistä monikulttuurisuuden käsitteeseen liittyvistä ongelmista. Kirjailija Kenan Malikin mukaan monikulttuurisuus yhdistyy romanttisiin käsityksiin yhtenäisestä, alkuperäisestä kulttuurista, joka liittyy kiinteästi kysymyksiin identiteetistä. Tämä luo käsitystä kulttuurista loke-romaisena, rajattuna ja monoliittisena. Malikin mukaan monikulttuurisuus tunnustaa käsitteenä huonosti kulttuurien monimuotoisuuden, liikkuvuuden ja ylijajaisuuden. Hänen mukaansa monikulttuurisuuden käsitteestä tekee ongelmallisen myös se, että se jättää huomioimatta esimerkiksi yhteiskuntaluokan ja sukupuolen kaltaisten tekijöiden vaikutukset.²⁶ Kulttuuripolitiikan tutkijoiden Miikka Pyykkösen ja Pasi Saukkosen mukaan kulttuurisen moninaisuuden tai monimuotoisuuden käsitteillä "halutaan viitata esimerkiksi taiteen eri aloihin, luovuuden eri muotoihin ja kulttuurituotteiden moninaisuuteen sekä seksuaalivähemmistöjen ja muiden ryhmien kulttuuri-ilmausten ja -käsitysten erilaisuuteen".²⁷ Tämä määrittely laaventaa kapeaa ja tarkkarajaista ajatusta monikulttuurisuudesta. Myös opetus- ja kulttuuriministeriön asettama taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta tarkastellut työryhmä on loppuraportissaan suosittanut moninaisuuden käsitteen käyttöä. Laajan käsitteen katsotaan pitävän sisällään myös monikulttuurisuuden.²⁸ Myös Taiteen edistämiskeskus puhuu pääasiallisesti kulttuurisesta moninaisuudesta monikulttuurisuuden sijaan. Ainakin toistaiseksi poikkeuksen muodostavat monikulttuurisuuden edistämiseen tarkoitetut apurahat ja avustukset.

Multikulturalismiksi voidaan nimittää tietoisesti valittua poliittista linjaa, jossa monikulttuurisuus – tai kulttuurinen moninaisuus – tunnustetaan ja suhtaudutaan asiaan positii-visesti tai vähintään neutraalisti sekä tuetaan julkisesti kulttuuristen käytäntöjen ja etnisten identiteettien säilymistä. Multikulturalistinen politiikka sisältää myös pyrkimyksen kulttuurisesta taustasta johtuvan eriarvoisuuden kitkemiseksi.²⁹ Multikulturalistiseen poli-

²⁵ Pyykkönen & Saukkonen 2015, s. 378.

²⁶ Malik 2016 ja 2010.

²⁷ Pyykkönen & Saukkonen 2015, s. 378.

²⁸ OKM 2014, s. 16.

²⁹ Saukkonen 2013b, s. 181.

tiikkaan sisältyy ajatus, jonka mukaan kotouttamistyötä edesauttaa vähemmistöjen oikeus omaan yhteisöön ja kulttuuriin. Monikulttuurisuutta mittaavan Multiculturalism Policy Indexin mukaan Suomi on Ruotsin ja Iso-Britannian ohella yksi Euroopan multikulturalistisimmista maista asiaa koskevien politiikkalinjojen kautta mitattuna. Käytännön keinoja multikulturalistinen politiikan implementoimiseksi muiden kuin perinteisten vähemmistöjen osalta ovat Suomessa esimerkiksi monikulttuurisuutta – tai kulttuurista moninaisuutta – ja rasminvastaista työtä koskevat avustukset ja apurahat, monikielisen kirjaston ylläpito sekä Kulttuuria kaikille -palvelun ylläpito.³⁰

Lainsäädännön ja muun sääntelyn tarkastelu ei yksin riitä antamaan kokonaiskuvaa eri ryhmien kulttuuristen oikeuksien ja kulttuurisen moninaisuuden periaatteiden toteutumisesta käytännössä. Kulttuuristen oikeuksien toteutumista edistävän lainsäädännön täytäntöönpanoon ei esimerkiksi ole aina ohjattu riittävästi resursseja, jotta lainsäädäntöä voitaisiin toteuttaa käytännössä. Pyykkösen ja Saukkosen mukaan Suomi onkin "käytännössä (...) huomattavasti vähemmän multikulturalistinen kuin miltä lainsäädännön valossa näyttää".³¹

Monet kulttuuristen oikeuksien tai kulttuurisen yhdenvertaisuuden toteutumiseen liittyvät seikat ovat myös vaikeasti todennettavia tai käsitteellistettäviä. Sarjakuvataiteilija Warda Ahmed kirjoittaa:

*Muulla kuin suomen kielellä tuotettu taide ei saavuta apurahanantajien luottamusta ja muualla hankitulla taidekoulutuksella ei saa arvostusta helposti. On vielä matkaa siihen, että minut mustana muslimina ja naisena voitaisiin nähdä oman alani kysymyksissä asiantuntijana.*³²

Ahmed kritisoi keskeisimpiä taidemaailman käyttämistä tunnustuksen ja arvonannon mekanismeista. Mutta kuinka mitataan luottamusta ja arvostusta, ja kuinka näiden puuttuminen voidaan tehdä näkyväksi?

Julkisten apurahojen ja avustusten jakautumista voidaan tarkastella eri taustamuuttujien perusteella, johon siihenkin liittyy omat metodologiset haasteensa. Kulttuuripolitiikkaa ja monikulttuurisuutta tutkineen Pasi Saukkosen mukaan kulttuuripolitiikan sektori on ollut hidas ottamaan toiminnassaan huomioon kulttuurista moninaisuutta koskevia

³⁰ Saukkonen 2013b, s. 182.

³¹ Pyykkönen & Saukkonen 2015, s. 390.

³² Ahmed 2016, s. 49–50.

yhteiskunnallisia muutoksia. Saukkosen mukaan taide- ja kulttuuripolitiikkaan sisältyy joi-
tain "pidäkkeitä, jotka hankaloittavat ja hidastavat monikulttuurisuuden liittyvien asi-
oiden käsittelyä ja toimiin ryhtymistä". Saukkosen mukaan näitä pidäkkeitä ovat mm.
taiteen autonomian vahva korostaminen, voimakas sitoutuminen taiteen pelkkään
laatuperusteiseen arviointiin sekä syvässä elävä ajatus joidenkin taiteenalojen yleis-
maailmallisuudesta ja luovasta yksilöllähtöisyydestä.³³

Saukkonen mainitsee arm's length -periaatteella toimivat taide- ja kulttuuriorganisaatit
esimerkkeinä toimijoista, jotka käyttävät merkittävää kulttuuripoliittista valtaa,
mutta joiden toimia ei ole kulttuuripolitiikan osalta riittävästi tarkasteltu. Saukkosen mu-
kaan on olemassa viitteitä siitä, että populaarikulttuuri ja markkinaehtoinen kulttuuri-
toiminta ovat olleet alueita, joilla kulttuurisen moninaisuuden kehitys on osattu ottaa
julkisesti tuettua taiteellista toimintaa paremmin huomioon.³⁴ Universaaliksi mielletyn
taiteellisen laadun taakse onkin kenties helppo mennä piiloon ja siten ohittaa raken-
teelliset syrjinnän muodot. On tärkeää, että taiteen rahoituspäätöksiä tekevät ja muut
portinvartija-asemassa olevat ovat tietoisia mahdollisista taiteellisen laadun sidoksista
vallitsevan yhteiskunnan arvoihin ja asenteisiin.

Julkisessa taide- ja kulttuuripolitiikassa onkin Saukkosen mukaan "ollut helpompi tehdä
erilaisia erilliskäytöksiä maahanmuuttajille ja vähemmistöryhmille kuin integroida yh-
teiskunnan muutoksen huomioiminen taide- ja kulttuuripolitiikan perinteisten ydinaluei-
den sekä julkisrahoitteisten taide- ja kulttuurilaitosten toimintaan".³⁵ Konkreettinen esi-
merkki tästä ovat apurahat taiteen monikulttuurisuuden edistämiseen eli ns. monikult-
tuurisuusapurahat, jotka ovat olleet yksi monikulttuurisuutta edistävän julkisen taiteilija-
politiikan instrumenteista vuodesta 2009 alkaen.³⁶ Vaikka apurahasta toivottiinkin alun
perin väliaikaista³⁷ positiivisen erityiskohtelun välinettä taiteen kentän yhdenvertaisuus-
den edistämiseksi, vaikuttaa se kuitenkin vakiinnuttaneen asemansa Taiteen edistämis-
keskuksen säännöllisesti jakamana tukimuotona. Monikulttuurisuusapurahan on saanut

³³ Saukkonen 2013a, s. 33; Saukkonen 2013b, s. 196.

³⁴ Saukkonen 2013a, s. 4.

³⁵ Mts. 29.

³⁶ Kaikki Taiteen edistämiskeskuksen ja entisen taiteen keskustoimikunnan jakamat apurahat ja
avustukset ovat olleet kuitenkin haettavissa ja saatavissa hakijan kansalaisuuteen katsomatta.

³⁷ Ks. esim. Karhunen 2013, s. 74–75.

tukimuotona myös osakseen kritiikkiä. Keskustelua on herättänyt niin apurahaa myöntävän lautakunnan kokoonpano, apurahamuodon erillisluonne kuin apurahan alhainen taso.³⁸

Vuonna 2015 monikulttuurisuusapurahaa jaettiin yhteensä 97 000 euroa. Jaettavat apurahat ovat euromääräisesti melko pieniä, mutta myöntöjä tehdään monille hakijoille: jakotrendi noudattelee siis "vähän monelle" logiikkaa. Myöntöjen mediaani on pysynyt pienistä vuosikohtaisista heilahteluista huolimatta samalla tasolla apurahan ensimmäisestä myöntövuodesta alkaen, noin 3 000 eurossa per myöntö. Vaikka summa on pieni, on se silti vuosikohtaisista vaihteluista riippuen samaa luokkaa kaikkien Taiken yksityishenkilöille myöntämien apurahojen mediaanisummien kanssa³⁹. Monikulttuurisuusapurahalla on katsottu olevan erityistä symbolista arvoa: sen yhdeksi funktioksi on mielletty eräänlaisen taiteen kentän sisääntuloväylän tarjoaminen esimerkiksi vasta Suomeen tulleille ja sen kautta vähäistä sosiaalista pääomaa ja verkostoja maassa omaaville taiteilijoille. Se, onnistuuko monikulttuurisuusapuraha tässä tehtävässään, on kuitenkin kiistelty aihe. On päinvastoin esitetty väitteitä, joiden mukaan monikulttuurisuusapuraha eriyttää valtaväestöstä kieleltään, kulttuuriltaan tai etnisyydeltään poikkeavia taiteilijoita ja täten muodostaa eräänlaisen "liikkuvuusansan" monikulttuurisiksi määriteltäville taiteilijoille.⁴⁰

Siirtolaistaustaisten taiteilijoiden asema Suomessa

Pakolaiset ja turvapaikanhakijat ovat yksi monista siirtolaisryhmistä. Henkilön asema voi vaihdella huomattavastikin siirtolaisuuden syistä riippuen. Sekä aiheutta tutkineiden Paula Karhusen että Katri Talaskiven tutkimuksista käy ilmi, että eroavaisuuksia eri siirtolaisryhmien välillä on havaittavissa myös taiteilijoiden keskuudessa. Karhusen mukaan Suomeen tulleet taiteilijat mielletään useammin positiivisesti latautuneesti *kansainväli-*siksi kuin negatiivisemmin mielletyiksi *maahanmuuttajiksi*: hänen mukaansa "[t]aiteilijat kuuluvat useimmissa tapauksissa vapaaehtoisesti Suomeen tulleisiin ja niin sanottuihin hyväosaisiin maahanmuuttajiin, joihin ei valtiovallan taholta ole ollut suurta tarvetta kohdistaa kotouttamispoliittisia erityistoimenpiteitä". Tässä yhteydessä on kuitenkin

³⁸ Koosteena käydystä keskustelusta ks. esim. Karhunen 2013, Saukkonen 2010, Talaskivi 2013.

³⁹ Vrt. Karhunen 2015, s. 18; Karhunen 2016, s. 20.

⁴⁰ Talaskivi 2013, s. 78; Karhunen 2013, s. 113.

huomioitava, että Karhusen tutkimuksen kohderyhmänä olivat entisen taiteen keskustoimikunnan apurahoittamat taiteilijat, jota voidaan pitää jo itsessään erottelevana tekijänä suhteessa kaikkiin taiteilijoihin.⁴¹

Jako kansainvälisiin ja maahanmuuttajiin nousee esille myös Talaskiven pro gradu -tutkimuksessa. Talaskivi haastatteli tutkimustaan varten yhtätoista taiteen keskustoimikunnan jakaman monikulttuurisuusapurahan saanutta taiteilijaa, joista viisi oli taustaltaan pakolaisia tai turvapaikanhakijoita. Talaskiven toteuttamissa haastatteluissa monikulttuurisuusapurahojen tarpeellisuus yhdenvertaisuuden tukemisessa nousi esille juuri pakolais- ja turvapaikanhakijataustaisten haastateltavien ja erityisesti kirjailijoiden keskuudessa.⁴²

Sanat ovat työkaluja todellisuuden muokkaamiseen, eikä siksi ole yhdentekevää, millaisia käsitteitä käytämme kuvaamaan asioita ja ihmisiä. Camilla Haavisto (2011) on tutkinut väitöskirjassaan siirtolaistaustaisten taiteilijoiden kuvaamiseen käytettyjä puhe- tapoja. Hän erottaa kolme toisistaan poikkeavaa diskurssia: identiteettityöstäjän, kosmopoliitin ja maahanmuuttajataiteilijan diskurssit. Identiteettityöstäjä nähdään oman taiteenalansa asiantuntijana ja osajana, joka on taiteessaan erikoistunut vähemmistöasemaan liittyvien teemojen käsittelyyn. Identiteettityöstäjän taide onkin tämän myötä luonteeltaan usein selvästi poliittista. Vaikka identiteettityöstäjä käsittelee taiteensa kautta omaan vähemmistötaustansa liittyviä seikkoja, ei hänen silti odoteta edustavan koko viiteryhmäänsä tai vähemmistötaustaisia taiteilijoita yleensä.⁴³

Kosmopoliittitaiteilijaa Haavisto kuvaa oman alansa virtuoosiksi, jonka etninen tausta ei ole taiteilijuuden määrittelyn kannalta keskeistä. Kosmopoliittitaiteilijan osalta painotetaan hänen omaa valintaansa asettua Suomeen, ja ulkomaista taustaa tuodaan esille erityisesti arvostetun kansainvälisen koulutuksen korostamisen kautta. Kosmopoliittitaiteilija on korkeasti koulutettu, liikkuvainen ja hyvin verkostoitunut, ja hänen katsotaan ennen kaikkea rikastuttavan sen maan kulttuurista elämää, jossa hän milloinkin vaikuttaa.⁴⁴

Viimeinen Haaviston erittelemistä kansainvälisen taiteilijan diskursseista on maahanmuuttajataiteilijan diskurssi. Maahanmuuttajataiteilija eroaa kahdesta aikaisemmin

⁴¹ Karhunen 2013, s. 110.

⁴² Talaskivi 2013, s. 38.

⁴³ Haavisto 2011, s. 125.

⁴⁴ Haavisto 2011, s. 126.

mainitusta ennen kaikkea siltä osin, että siinä missä identiteettityöstäjät ja kosmopoliitit määrittävät ensisijaisesti heidän taiteellisen osaamisensa kautta, tulevat maahanmuuttajataiteilijat ensisijaisesti määritellyiksi heidän etnisen taustansa kautta.⁴⁵ Arkipuheessa maahanmuuttajuus myös yhdistetään usein implisiittisesti esimerkiksi yleiseen huono-osaisuuteen, pienituloisuuteen ja matalaan koulutustasoon.⁴⁶ Maahanmuuttajataiteilijan leima vaikuttaakin olevan asia, josta on pyristeltävä eroon saadakseen taiteilijana tunnustetun statuksen. Ajankohtaisen esimerkin tästä tarjoaa Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla kesäkuussa 2016 julkaistu artikkeli, joka kertoo Lahden Sinfonian uudesta kapellimestari Dima Slobodeniouksesta. Artikkelin otsikko on "Mamu? Dima!". Leipätekstissä esiin on nostettu se, miten entisestä neuvostoliittolaisesta Slobodeniouksesta on tullut "meidän oma Dima", eikä hän suinkaan mikään "mamu" ole.⁴⁷

Talaskiven tutkimuksessa moni hänen haastattelemistaan taiteilijoista piti toivottavana tilannetta, jossa taiteilija saisi edustaa itseään kuten vähemmistöihin kuulumattomakin taiteilijat sen sijaan, että joutuisi aina toimimaan joko positiivisena tai negatiivisena maahanmuuttajan esimerkkinä tai pelkkänä oman etnisen taustansa tai "maahanmuuttajuutensa" edustajana.⁴⁸ Samaan asiaan on kiinnitetty huomiota myös opetus- ja kulttuuriministeriön saavutettavuustyöryhmän loppuraportissa⁴⁹. Maahanmuuttaja-, pakolais- tai siirtolaistaiteilijaksi määrittäminen ajaa taiteilijan helposti marginaaliin, jonka myötä itse taidekin tulkitaan kapeasti maahanmuuttajuuden näkökulmasta. Leimaavuuden lisäksi maahanmuuttajataiteilijan käsite on myös varsin epätarkka, sillä esimerkiksi monissa tutkimuksissa maahanmuuttajuus on usein käytännössä jouduttu määrittelemään pelkän äidinkielen perusteella. Näin ollen maahanmuuttajista puhuttaessa voidaan tulla viitanneeksi myös sellaisiin ihmisiin, jotka eivät tosiasiasa ole koskaan muuttaessaan ylittäneet yhdenkään valtion rajaa.⁵⁰ Toinen määrittelyyn liittyvä ongelma koskee maahanmuuttajien heterogeensyyttä. Vauraasta länsimaasta toiseen hyväpalkkaisen työn perässä muuttava on väistämättä hyvin erilaisessa asemassa kuin Somaliasta sisällissotaa Suomeen paennut pakolainen. Maahanmuuttajan

⁴⁵ Haavisto 2011, s. 127.

⁴⁶ Saukkonen & Ruusuvirta 2010, s. 124.

⁴⁷ HS Kulttuuri 28.6.2016.

⁴⁸ Talaskivi 2013, s. 46.

⁴⁹ OKM 2014, s. 70.

⁵⁰ Karhunen 2013; Haavisto 2010, s. 150.

käsite ei siis vielä itsessään ilmennä mitään keskeisimmistä yhteiskunnallisen eriarvoisuuden tuottamisen mekanismeista, kuten yhteiskuntaluokkaa, sukupuolta tai etnisyyttä – eikä välttämättä edes kansalaisuutta – vaikka se usein huono-osaisuuteen liitetäänkin.

"Maahanmuuttajataiteilijan" käsitettä on käytetty usein myös hyvin tarkoitukseen silloin, kun tavoitteena on ollut tuoda esille eri etnisistä ja kulttuurisista vähemmistöistä tulevien taiteilijoiden kokema syrjintää tai muuta epäoikeudenmukaisuutta. Nimeämisen kautta voidaan tehdä näkyväksi epäkohtia, jotka muuten hukkuisivat enemmistön jalkoihin. Sama pyrkimys on tässä selvityksessä käytettävällä pakolaistaustaisen taiteilijan käsitteellä, vaikkei sitäkään voi pitää käsitteenä täysin ongelmattomana. Käsitteen käytön kautta tavoitteena on yhtä kaikki tuoda esiin niitä erityispiirteitä, joiden kautta pakolaisuus vaikuttaa ihmisen mahdollisuuksiin harjoittaa omaa ammattiaan, tässä tapauksessa taiteellista työtä. Pakolaistaiteilijan käsitettä on sen sijaan tietoisesti vältetty, sillä pakolaisuus ei ole taiteenala.

Kuten Paula Karhusen vuonna 2013 julkaistusta selvityksestä käy ilmi, eroavat maahanmuuttajataustaiset taiteilijat toisistaan niin äidinkielen, etnisen taustan, koulutuksen, ammatin, uskonnon, iän kuin sukupuolenkin osalta. Maahanmuuttajien osuus ammatitaitaiteilijoista on selvityksen teon hetkellä ollut suurin piirtein samaa luokkaa kuin mitä se on tuona ajankohtana ollut suhteessa koko väestöön eli noin 3–4 prosenttia taiteilijakunnasta⁵¹. Uusimpien tietojen perusteella vieraskielisten eli muiden kuin suomen-, ruotsin ja saamenkielisten osuus apurahojen saajista on neljä ja hakijoista viisi prosenttia kaikista Taiteen edistämiskeskuksen apurahojen ja avustusten hakijoista ja saajista.⁵² Samaan aikaan vieraskielisten osuus koko Suomen väestöstä on kasvanut kuuteen prosenttiin.⁵³ Vaikka kysymys on prosentuaalisesti hyvin pienestä erosta, on vieraskielisten edustus silti sekä apurahan hakijoiden että saajien keskuudessa pienempi kuin suhteessa koko väestöön. On mahdollista, että on olemassa esteitä, jotka vaikeuttavat vieraskielisten taiteilijoiden hakeutumista taiteen tukijärjestelmien piiriin. Vastaavanlaisesta ongelmasta kieli myös taiteilijajärjestöjen taidetoimikuntia varten tekemät nimitysesitykset, joihin saatiin viimeisimmällä kerralla vuonna 2016 vain vähän taiteilijakunnan moninaisuutta ilmentäviä esityksiä. Myös aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu

⁵¹ Tulos eroaa opetus- ja kulttuuriministeriön esittämistä luvuista, sillä opetus- ja kulttuuriministeriön tarkastelussa ovat olleet mukana myös yhteisöille jaetut avustukset. Kun mukaan tarkasteluun otetaan mukaan myös yhteisöt, putoaa vieraskielisten osuus kaikista avustusten saajista 2,1 prosenttiin vuoden 2009 tietojen perusteella. Ks. OKM 2014, s. 72 ja OPM 2009, s. 16.

⁵² Karhunen 2016, s. 29.

⁵³ Tilastokeskus, väestötilastot 1.4.2016.

maahanmuuttajataustaisten taiteilijoiden kokevan taiteellisessa työssä työllistymisen esteitä, joista keskeisimpiä olivat ulkopuolisuus ja kontaktien saamisen vaikeus. Vaikeuksia ilmeni erityisesti niillä taiteilijoilla, jotka eivät olleet suorittaneet taiteellisen alan opintoja Suomessa.⁵⁴

Katri Talaskiven (2013) mukaan keskeisiä haasteita suomalaisen taidemaailman osaksi pääsemiseksi ovat kielitaidon puute, julkaisukanavien löytäminen, suhde tiedostusväleihin, verkostojen puute sekä vaikeus päästä apurahojen piiriin. Monet näistä seikoista eivät siis liity välttämättä niinkään taiteilijan muodolliseen pätevyYTEEN tai osamiseen, vaan pikemminkin juuri epämuodollisiin tekijöihin ja sosiaalisiin suhteisiin. Esimerkkinä Talaskivi nostaa esille myös apurahajärjestelmän tuntemuksen, joka usein sisältetään koulutuksen kautta.⁵⁵ Havainto heijastelee maahanmuuttajien työllistymistä tutkineen Akhlaq Ahmadin tutkimustuloksia, joissa sosiaalisten verkostojen ja inhimillisen pääoman merkitys maahanmuuttajien työllistymisessä nousee vahvasti esille. Siksi Ahmadin mukaan maahanmuuttajien työllistymisen edistäminen edellyttäisi valtaväestön asenteiden muuttumista pelkkään muodolliseen kieli- ja muuhun koulutukseen panostamisen ohella.⁵⁶ Oman haasteensa muodostaa myös yleisöjen eriytyminen. "Monikulttuuriseksi" leimautunut taide ei välttämättä tavoita yleisöksi valtaväestöä, ja toisaalta suurimpien taidelaitosten yleisö on usein hyvin valkoista ja keskiluokkaista joutuksen osin jo pelkästä taidepalvelujen hinnoittelusta. "Monikulttuurisen" ja "muun" taiteen eriytyminen omiksi kohderyhmikseen ja erillisiin esityspaikkoihin ei helpota tilannetta, jossa monet vähemmistöihin kuuluvat taiteilijat kokevat pääsyn keskeisten taideinstituutioiden toimintaan suureksi haasteeksi.

Keskeisiltä instituutioilta saatu tunnustus taiteilijuudesta on merkittävää taiteellisen työn tekemisen ja uran rakentamisen kannalta. Esimerkiksi apurahojen saantia arvioitaessa taiteellinen laatu yhdistyy keskeisesti koulutukseen ja aikaisempiin taiteellisiin ansioihin. Talaskivi kysyy:

ovatko suomalaiset taiteen kentän portinvartijat, kuten taiteilijajärjestöt, alueellisista ja valtakunnallisista taiteenalakohtaisista apurahoista päättävät toimikunnat, kustantajat, galleristit ja niin edelleen, avoimia tulokkaille, joiden cv sisältää enimmäkseen ulkomailla hankittuja meriittejä⁵⁷?

⁵⁴ Karhunen 2013, s. 109–111.

⁵⁵ Talaskivi 2013, s. 47.

⁵⁶ Ahmad 2005; lainattu Talaskivi 2013.

⁵⁷ Talaskivi 2013, s. 74.

Kysymys on olennainen, mutta siihen vastaaminen voi olla hankalaa. Moninaisuus on usein helpompi hyväksyä paperilla kuin käytännössä erityisesti silloin, kun niukoista resursseista kamppailee alati suurempi joukko ihmisiä. Tällöin on usein helppoa vedota abstrakteihin taiteellisen laadun kriteereihin, jotka useimmiten eivät ole niin universaaleja kuin ensinäkemältä saattaa vaikuttaa – ja tulla samalla sulkeneeksi erilaisista taustoista tulevia ihmisiä taidemaailman ulkopuolelle.

Yhteenveto

Suomeen tulleilla pakolaisilla ja turvapaikanhakijoilla on taiteellista osaamista monilta eri taiteenaloilta. Eniten vastauksia saatiin kuvataiteen saralta, mutta joukosta löytyy kuvataiteilijoiden ohella myös esimerkiksi muusikoita, elokuvataiteilijoita ja näyttelijöitä. Kirjoituspyyntöön vastanneet taiteilijat ovat keskimäärin korkeasti koulutettuja: enemmistö vastaajista kertoo suorittaneensa korkeakoulutasoisen loppututkinnon, useimmiten kandidaatin tutkinnon, tai korkeakouluopintoja ilman valmista tutkintoa. Osalla vastaajista opinnot ovat nimenomaan taidealojen opintoja, mutta osa vastanneista on kouluttautunut myös muilla aloilla. Muilla kuin taidealoilla kouluttautuneilla on ollut leipätyönään jokin muu ammatti, vaikka taiteen tekeminen onkin ollut keskeinen osa elämää. Kootun aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että taiteilijat ovat keskimääräistä turvapaikanhakijaa korkeammin koulutettuja.

Kulttuurisiin oikeuksiin kuuluu oikeus luovaan työskentelyyn. Kyse ei ole jokaisen ihmisen subjektiivisesta oikeudesta olla apurahoitettu taiteilija, vaan pikemminkin siitä, että yhteiskunnan on huolehdittava, ettei kansalaisuus, taloudellinen asema, sukupuoli tai muu henkilöön liittyvä ominaisuus muodostu taiteellisen työn tekemisen esteeksi. Kyseeseen vastanneilla on ollut erilaisia mahdollisuuksia harjoittaa taiteellista toimintaa Suomessa. Parhaimmillaan jotkut ovat olleet yhteydessä suomalaisiin taiteilijoihin ja taiteilijajärjestöihin, sekä päässeet pitämään esimerkiksi omaa taidenäyttelyä tai esiintymään jossakin tilaisuudessa. Tällaisissa tapauksissa tärkeitä tilantarjoajia ovat olleet vastaanottokeskukset ja kirjastot sekä joissain tapauksissa myös taidegalleriat tai muut taidetilat. Näyttelytilojen tarjoaminen ei siis rajoitu vain gallerioihin, vaan mitä erilaisimmat julkiset tilat voivat toimia taiteen esittämisen tiloina.

On silmiinpistävää, että saatujen tietojen perusteella monien toteutuneiden näyttelyiden ja muiden taideproduktioiden lähtökohta on liittynyt vahvasti juuri pakolaisuuden tai siirtolaisuuden kokemuksen käsittelyyn. Tämä on ymmärrettävää, sillä moni taiteilija

haluaa itsekin käsitellä raskasta pakolaiskokemustaan taiteen keinoin. Tulevaisuudessa on kuitenkin syytä kiinnittää huomiota myös siihen, miten paljon pakolaistaustaiset taiteilijat saavat tilaa oman taiteensa tekemiselle ilman, että heiltä edellytetään pakolaisuuteen liittyvien kokemusten käsittelyä. Pakolaistaiteilijaksi leimautumista voi verrata Camilla Haaviston käyttämään maahanmuuttajataiteilijan diskurssiin, mikä pahimmillaan rajoittaa taiteilijan toimintakenttää.

Pakolaisina maahan tulleet taiteilijat tarvitsevat tukiverkostoja ja -toimenpiteitä voidakseen tehdä taiteellista työtään Suomessa. Kirjoituskutsuun saatujen vastausten perusteella vastaajien itsensä mielestä tärkeimpiä työllistymisedellytyksiä parantavia tekijöitä ovat verkostoituminen ja henkinen tuki, työvälaineiden ja -tilojen saatavuus ja taloudellinen tuki sekä tiedon ja koulutuksen pariin pääsy. Vaikuttaa siltä, että omien verkostojen luominen on tärkeä ensimmäinen askel uudessa maassa taiteen kentälle integroitumisessa. Tarve verkostoille on laaja ja tarpeen luonne riippuvainen osin myös vastaajan taiteenalasta. Kuvataiteilijoilla on tarvetta erityisesti kollegiaaliselle tuelle ja institutionaalisille kontakteille, elokuvataiteilijat tarvitsevat työtään tukevia teknisten alojen ammattilaisia tuotantotueksi ja arkkitehtuurin alalla toimivien kohdalla korostuvat kontaktit työelämään ja tarve työharjoittelupaikkoihin. Monet tuen muodot ovat yhteydessä toisiinsa, eivätkä erilaiset tuen muodot siten ole toisiaan millään tavoin poissulkevia. Selvityksessä esiin nousseet haasteet ovat pitkälti yhteneväisiä aihepiiriä koskevien tutkimusten tulosten kanssa⁵⁸.

Työllistyminen on yksi keskeisimmistä välineistä oleskeluluvan saaneiden turvapaikanhakijoiden kotouttamiseksi. Taiteilijoiden työllistymisedellytyksiin vaikuttavat monenlaiset seikat ja työskentelymallit myös eroavat huomattavasti eri taiteenalojen välillä. Taiteenalasta riippumatta ammattitaiteilijat kuitenkin tarvitsevat väyliä ammattinsa harjoittamiseksi. Onnistunut kotoutuminen omalla ammattialalla työllistymisen kautta edellyttää toimenpiteitä kaikilta eri taide- ja kulttuurialojen toimijoilta. Erityisesti turvapaikanhakijoista puhuttaessa on kuitenkin syytä muistaa, että kysymys on ihmisryhmästä, jonka oikeus jäädä maahan on vaakalaudalla ja hyvin epävarmaa. Siksi on tarkasteltava kriittisesti sitä, milloin ja minkä ryhmien osalta juuri kotoutumisen edistäminen on eettisesti perusteltua ja kestävää.

⁵⁸ Ks. Karhunen 2013, Talaskivi 2013.

Tämän selvityksen kautta on pystytty tuottamaan tietoa peruskysymyksistä pakolais-taustaisten taiteilijoiden asemaan liittyen. Syvällisempi ymmärrys aiheesta edellyttäisi kuitenkin nyt aineistonkeruumetodina käytetyn kirjoituskutsun ohella erilaisten aineis-tonkeruumuotojen yhdistämistä. Nyt käytössä ollut aineistonkeruumenetelmä ei esi-merkiksi mahdollistanut tarkentavien kysymysten esittämistä vastaajille.

Kerätyn aineiston perusteella voidaan kuitenkin todeta, että Suomeen muuttaneilla pakolaisilla on monenlaista osaamista ja vahva halu löytää paikkansa uudessa, rau-hallisessa yhteiskunnassa. Se onnistuu, kun annamme heille tilaa ja pidämme ovet auki niin taidekentälle kuin koko yhteiskuntaankin. Sama koskee yhtä lailla myös kaikkia muita erilaisista taustoista tulevia taiteilijoita, joita Suomessa on asunut jo pitkään. Taide kuuluu kaikille.

Toimenpide-ehdotukset

Millaisia ovat ne konkreettiset keinot, joiden avulla yhteiskunta voi tukea maahan saa-puneiden taiteilijoiden kotoutumista ja integroitumista taiteen kentälle? Keinojen on oltava moninaisia, ulottauduttava kotoutumisen eri vaiheisiin ja niiden toteuttamisessa on oltava mukana eri toimijoita ja instituutioita aina kansalaisyhteiskunnasta taidealan toimijoiden kautta valtionhallintoon. Seuraavaksi listataan muutamia toimenpide-eh-dotuksia maahan saapuneiden taiteilijoiden aseman parantamiseksi yhteiskunnan eri toimijatasoille. Toimenpide-ehdotukset pohjautuvat kirjoituskyselyyn vastanneiden osoittamiin keskeisimpiin tuen tarpeisiin. Niiden laatimisessa on hyödynnetty taiteen ja kulttuurin saavutettavuustyöryhmän⁵⁹ sekä Voices of Culture -työryhmän⁶⁰ aikaisem-min tekemiä toimenpide-ehdotuksia.

Verkostoituminen ja henkinen tuki

Taiteilijoiden osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen. Osaamisen tunnistaminen on ensimmäinen askel eri taustoista tulevien taiteilijoiden toimintamahdollisuuksien edistämiseksi. Niin muodollisen kuin epämuodollisenkin osaamisen tunnistaminen on niin maahanmuuttoviranomaisten, kotouttamistyöstä vastaavien viranomaisten kuin taidemaailmankin yhteinen tehtävä. Osaamisen tunnistamista voidaan edistää ole-malla aktiivisesti mukana erilaisissa asiantuntijahankkeissa. Osaamisen tunnustaminen

⁵⁹ OKM 2014.

⁶⁰ Voices of Culture 2016.

ilmenee käytännössä muun muassa asianmukaisten palkkioiden maksamisena sekä instituutioiden ovien avaamisena moninaisista taustoista tuleville osaajille.

Taiteilijoiden mentorointiohjelman toteuttaminen. Mentorointiohjelmassa joukko suomalaiselle taiteen kentälle etabloituneita taiteilijoita tukee mentorointia kaipaavia maahan muuttaneita taiteilijoita, auttaen heitä täten integroitumaan taiteen kentälle. Erilaisia mentorointiohjelmaa on esitetty taiteen ja kulttuurin kentällä avuksi vähemmistöryhmien verkostoitumisen edistämiseksi aikaisemminkin⁶¹. Mentorointiohjelmaa voitaisiin pilotoida esimerkiksi pakolaistaustaisille taiteilijoille suunnatuilla toiminnoilla ja laajentaa siitä myös muita vähemmistöjä koskevaksi. Pilotointiohjelma voisi olla eri toimijoiden, esimerkiksi Taiteen edistämiskeskuksen, taidealojen oppilaitosten ja taiteilijajärjestöjen, yhteinen ja yhteisesti rahoittama projekti.

Kulttuurisen moninaisuuden läänintaiteilija. Taiteen edistämiskeskuksessa on tällä hetkellä kaksi kulttuurisen moninaisuuden parissa työskentelevää läänintaiteilijaa. Yhden pääasiassa alueellisesti toimivan ja yhden erityisesti romanikulttuurin keskittyvän läänintaiteilijan vahvistukseksi tarvittaisiin kuitenkin läänintaiteilijaa, jonka toiminta keskittyy erityisesti ns. uusiin vähemmistöryhmiin koko Suomen alueella. Läänintaiteilijan projektit voisivat liittyä esimerkiksi mentorointiohjelman pilotointiin, muihin uusiin vähemmistöihin kuuluvien taiteilijoiden työllistämiseen tähtääviin toimenpiteisiin sekä vastaanotokeskuksissa ja muualla pakolaisten parissa tehtävään, muillekin kuin taiteilijoille suunnattuun kotouttavaan toimintaan.

Taide- ja kulttuuripalvelujen saavutettavuuden edistäminen. Monille vasta maahan tulleille taiteilijoille uuden maan taide-elämä on uutta ja vierasta. Kentälle integroitumista helpottaisi, jos eri lähtökohdista tuleville taiteilijoille mahdollistettaisiin uuden asuinmaan taidemaailmaan tutustuminen esimerkiksi Kaikukortin kaltaisen kulttuuripassin tai muun järjestelmän kautta. Järjestelmän avulla maahan saapuneet taiteilijat pääsisivät maksutta tai pientä korvausta vastaan osallistumaan esimerkiksi taidenäyttelyihin ja teatteriesityksiin, mikä edistäisi heidän integroitumistaan ja verkostoitumistaan suomalaiselle taiteen kentälle sekä uuden asuinmaan taidekentän tuntemusta.

Työtilat ja -välineet sekä materiaallinen tuki

⁶¹ Ks. OKM 2014, s. 72–74.

Taiteen määrärahojen lisääminen ja niistä tiedottaminen. Ammattimainen taiteen harjoittaminen edellyttää rahoituksen saamista taiteelliselle toiminnalle. Määrärahojen rajallisuus koskettaa kaikkia taiteilijoita, myös vähemmistöihin kuuluvia taiteilijoita. Lisäksi tarvitaan erityistä vieraskieliselle väestölle kohdennettua tiedostusta apurahoista ja niiden hakemisesta esimerkiksi apurahaklinikkojen muodossa.

Moninaisuuden huomioiminen päätöksenteossa. Toimikuntakaudella 2017–2018 Taiteen edistämiskeskuksen toimikuntalaitoksessa ei edellisten vuosien tapaan ole erillistä monikulttuurisuusjaostoa, joka tekee lausunnot monikulttuurisuusapurahojen ja -avustusten hakijoista. Muutoksen myötä on kiinnitettävä aiempaa enemmän huomiota siihen, miten kulttuurista moninaisuutta koskeva asiantuntemus turvataan päätöksentekoprosesseissa. Kielellisen ja kulttuurisen moninaisuuden toteutuminen on varmistettava kaikissa taidetoimikunnissa, myös niissä, jotka eivät käsittele suoraan monikulttuurisuuteen tai kulttuuriseen moninaisuuteen liittyviä avustuksia. Tämä edellyttää erityisesti toimikuntien nimitysehdotuksia tekeviltä tahoilta, kuten taiteilijajärjestöiltä, erityisen huomion kiinnittämistä siihen, että tehdyt esitykset ilmentävät taiteilijakunnan moninaisuutta ja siten mahdollistavat moninaisten taidetoimikuntien kokoamisen.

Työskentely-, esiintymis- ja näyttelytilojen tarjoaminen. Soveltuvien ja saavutettavien tilojen puute on yksi keskeisistä taiteellisen työn mahdollisuuksia rajoittavista tekijöistä. Esimerkiksi kuntien on tarjottava tyhjiillään olevia kiinteistöjä taiteilijoiden työskentely- ja harjoittelukäyttöön. Työtilojen ohella kunnat voivat tarjota myös näkyvyyttä taiteelle ja taiteilijoille erilaisissa julkisissa tiloissa, esimerkiksi kirjastoissa tai kaupunkitilassa järjestettävien taidenäyttelyiden kautta.

Taidetarvikekeräykset ja yhteistyö vastaanottokeskusten kanssa. Jo toteutetut taidetarvikekeräykset ovat tuottaneet hyviä kokemuksia siitä, miten kansalaisyhteiskunta ja -järjestöt voivat tukea sekä maahan saapuneiden turvapaikanhakijataustaisten taiteilijoiden että muiden taiteesta kiinnostuneiden toimintamahdollisuuksia. Taidetarvikekeräyksiä on syytä jatkaa ja kehittää entisestään eri puolilla Suomea tiiviissä yhteistyössä vastaanottokeskusten kanssa.

Monikulttuurisuusapurahan tulevaisuuden arviointi. Taiteen edistämiskeskuksen on arvioitava, onko monikulttuurisuusapuraha paras keino taiteen kentän yhdenvertaisuuden ja monimuotoisuuden edistämiseksi. Arvioinnin tueksi tilataan esimerkiksi Kulttuuri-

politiikan tutkimuksen edistämistätiö Cuporelta selvitys Taiken jakamien monikulttuurisuusapurahojen ja -avustusten vaikuttavuudesta. Selvitys voidaan toteuttaa yhteistyössä esimerkiksi Etnisten suhteiden neuvottelukunnan, Romaniasiain neuvottelukunnan sekä Kulttuuria kaikille -palvelun kanssa. Selvityksen yhteydessä pohditaan myös avustusmuodon nimen muuttamista vastaamaan yleisemmin käytössä olevaa kulttuurisen moninaisuuden käsitettä. Selvitys ei voi kuitenkaan rajoittua vain monikulttuurisuusapurahan tarkasteluun, vaan siinä on arvioitava myös sitä, miten moninaisuuden edistäminen toteutuu taiteenaloikohtaisissa toimikunnissa.

Tieto ja koulutus

Monipuolisen ja monikielisen tiedotuksen ja viestinnän lisääminen. Kieli muodostaa monelle siirtolaiselle esteen omaehtoiselle tiedon hankkimiselle sekä esimerkiksi apurahojen ja avustusten hakemiselle. Monikielisyyteen panostaminen on keskeistä niin julkisten instituutioiden, mukaan lukien Taiteen edistämiskeskuksen, kuin myös muiden toimijoiden osalta. Taiteen edistämiskeskuksen on huolehdittava kaikkien apuraha- ja avustushakemuksia koskevien tietojen ja lomakkeiden saatavuudesta englanniksi. Hakijoille on tiedotettava avoimesti mahdollisuudesta hakea avustuksia englanniksi. Viraston esittelytekstejä on käännettävä myös muille kielille, esimerkiksi somaliksi, arabiksi ja venäjäksi. Monikielisyyden lisäksi viestinnässä on pyrittävä ymmärrettävyyden lisäämiseen ja tuotettava mahdollisuuksien mukaan myös selkokielistä materiaalia. Samoja toimintamalleja suositellaan myös muille taide- ja kulttuurilaitoksille ja -toimijoille.

Taiteilijana Suomessa -infopaketin laatiminen. Taidekentän toimijat laativat yhteistyössä infopaketin, jossa kerrotaan perustietoja taiteilijana toimimisesta Suomessa. Infopaketti sisältää keskeisten toimijoiden yhteystietoja, joihin voi tarvittaessa olla yhteydessä eri puolilla Suomea. Infopaketti käännetään eri kielille ja sitä jaetaan esimerkiksi Maahanmuuttoviraston, TE-toimistojen ja vastaanottokeskusten toimesta maahan saapuville taiteilijoille. Selvitetään myös mahdollisuus tuottaa tieto Infopankki.fi-sivustolle, josta se on vapaasti kaikkien tietoa tarvitsevien saatavilla.

Täydennys- ja muun koulutuksen lisääminen. Vaikka monilla maahan muuttaneille taiteilijoilla onkin taiteellinen koulutus, löytyy joukosta myös niitä, joilla joko ei ole koulutusta tai joiden opinnot ovat jääneet kotimaassa kesken. Koulutuksen pariin pääsy on avainasemassa uuteen yhteiskuntaan ja työelämään integroitumisessa. Myös kieli- ja täydennyskoulutuksen tarjoamiseen on kiinnitettävä huomiota. Voices of Culture -raportin ehdottamalla tavalla on pidettävä mielessä oppimisprosessin kaksisuuntaisuus:

myös maassa jo asuneet taiteilijat hyötyvät uusien taiteellisten käytäntöjen oppimisesta.

Kuntien rooli on pakolaisten kotoutumisen kannalta keskeinen. Kuntapaikan saamisen jälkeen kuntien on tuettava taiteilijoiden koulutuksen pariin pääsyä, kulttuuripalveluihin pääsyä (esimerkiksi kulttuuripassin avulla), työllistymisestä, tarjottava riittävät mielenterveys- ja muut terveyspalvelut sekä osoitettava taiteilijoiden käyttöön työskentelytiloja.

Lähteet

Ahmed, W. 2016. Suomi ei ole valmis, koska minua ei ole kuultu. Teoksessa Lindfors, S. (toim.) *Toiseus 101 – Näkökulmia toiseuteen*. Helsinki: UrbanApa, 45–52.

Al Arabiya News 7.12.2010: Iraq's education ministry bans theatre & music classes. <https://www.alarabiya.net/articles/2010/12/07/128836.html> (Linkki tarkistettu 17.10.2016.)

Eurostat 2016. Asylum statistics. Tilasto päivitetty 2.3.2016. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics. Eurostat.

Freemuse 2016. Art Under threat. Freemuse Annual Statistics on Censorship and Attacks on Artistic Freedom in 2015. Copenhagen: Freemuse.

Haavisto, C. 2011. *Conditionally One of 'Us'. A Study of Print Media, Minorities and Positioning Practices*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

HS Kulttuuri 28.6.2016. Mamu? Dima! *Helsingin Sanomat* 28.6.2016, B1.

Juntunen, M. 2016. *Poikkeustilan sukupolvet. Irakilaispakolaisuus Suomessa*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 31/2016. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Karhunen, P. 2013. *Maahanmuuttaja-taiteilijat taiteen tukijärjestelmässä*. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.

Karhunen, P. 2015. *Taiteen edistämiskeskuksen tuki taiteen edistämiseen 2014*. [http://www.taike.fi/docu-](http://www.taike.fi/documents/10921/0/Taiken_tai-teen_edist%C3%A4misen_tuki_2014.pdf)

[ments/10921/0/Taiken_tai-teen_edist%C3%A4misen_tuki_2014.pdf](http://www.taike.fi/documents/10921/1094274/Taiken+tuki+taiteen+edist%C3%A4misen+2015.pdf/fe909003-a5df-4dd0-8856-9994fdf319e1) (Linkki tarkistettu 7.9.2016.)

Karhunen, P. 2016. Taiteen edistämiskeskuksen tuki taiteen edistämiseen 2015. [http://www.taike.fi/docu-ments/10921/1094274/Taiken+tuki+taiteen+edist%C3%A4misen+2015.pdf/fe909003-a5df-4dd0-8856-9994fdf319e1](http://www.taike.fi/documents/10921/1094274/Taiken+tuki+taiteen+edist%C3%A4misen+2015.pdf/fe909003-a5df-4dd0-8856-9994fdf319e1) (Linkki tarkistettu 17.10.2016.)

Koivunen, H. & Marsio, L. 2006. Reilu kulttuuri? Kulttuuripolitiikan eettinen ulottuvuus ja kulttuuriset oikeudet. Opetusministeriön julkaisu 2006: 50. Helsinki: Opetusministeriö.

Laki kotoutumisen edistämisestä. 30.12.2010/1386. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386> (Linkki tarkistettu 26.4.2016.)

Lindfors, S. (toim.) 2016. *Toiseus 101 – Näkökulmia toiseuteen*. Helsinki: UrbanApa.

Maahanmuuttovirasto 2016a. Turvapaikanhakijat 1.1.–31.12.2015. http://www.migri.fi/download/64990_Tp-hakijat_2015.pdf?4e7800c37b51d388 (Linkki tarkistettu 29.3.2016.)

Malik, K. 2010. Multiculturalism undermines diversity. *The Guardian* 17.3.2010. <https://www.theguardian.com/commentis-free/2010/mar/17/multiculturalism-diversity-political-policy> (Linkki tarkistettu 23.9.2016.)

Malik, K. 2016. *Monikulttuurisuus*. Suomentanut Tapani Kilpeläinen. Tampere: Niin & näin. Englanninkielinen

alkuteos *Multiculturalism and its Discontents: Rethinking Diversity After 9/11*, 2013.

OKM 2014. *Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus. Loppuraportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksiä 2014:15. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

OPM 2009. *Maahanmuuttajaväestön asema opetusministeriön tehtävällä*. Opetusministeriön politiikka-analyysjä 2009: 3. Helsinki: Opetusministeriö.

Pyykkönen, M. & Saukkonen, P. 2015. Vähemmistöt, monikulttuurisuus ja kulttuuripolitiikka. Teoksessa Heiskanen, I., Kangas, A. & Mitchell, R. (toim.) *Taiteen ja kulttuurin kentät. Perusrakenteet, hallinta ja lainsäädäntö*. Helsinki: Tietosanoma, 375–402.

Sandberg, T. & Stordell, E. 2016. *Vastaanottokeskuksissa toteutettu alkuvaiheen osaamisen tunnistaminen*. Helsinki: Testipiste.

Saukkonen, P. 2010. *Kotouttaminen ja kulttuuripolitiikka. Tutkimus maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä*. Cuporen julkaisuja 19. Helsinki: Cupore.

Saukkonen, P. & Ruusuvirta, M. 2010. Pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuurilaitokset, maahanmuutto ja monikulttuurisuus. Teoksessa Saukkonen, P. (toim.) *Kotouttaminen ja kulttuuripolitiikka. Tutkimus maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä*. Cuporen julkaisuja 19. Helsinki: Cupore.

Saukkonen, P. 2013a. *Monikulttuurisuus ja kulttuuripolitiikka Pohjois-Euroopassa*. Cuporen verkkojulkaisuja 19. Helsinki: Cupore.

Saukkonen, P. 2013b. Multiculturalism and Cultural Policy in Northern Europe. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 16: 2, 178–200.

Talaskivi, K. 2013. "Hyvä mahdollisuus meikäläiselle, joka ei voi ihan kilpailla suomalaisten kanssa". *Valtion apurahat monikulttuuriin taidehankkeisiin: taiteen edistämistä tai kotouttamispolitiikkaa?* Jyväskylän yliopisto: Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu.

Tilastokeskus, väestötilastot 1.4.2016. Ulkomaiden kansalaiset. http://tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#ulkomaidenkansalaiset Linkki tarkistettu 30.6.2016.

Voices of Culture 2016. *The role of culture in promoting inclusion in the context of migration*. Report of the Voices of Culture platform. September 2016.

Yle Uutiset 4.6.2016. Joka neljäs turvapaikanhakija jää Suomeen – 6 olennaista asiaa turvapaikkatilanteesta. http://yle.fi/uutiset/joka_neljas_turvapaikanhakija_jaa_suomeen_6_olennaista_asiaa_turvapaikkatilanteesta/8925447?ref=leiki-uu (Linkki tarkistettu 15.6.2016.)

Unesco 1980. Recommendation concerning the Status of the Artist. <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001114/111428mo.pdf>

Voit jakaa tätä kirjoituskutsua verkostoissasi!

Oletko kuvataiteilija, muusikko, kirjoittaja, tanssija, näyttelijä tai muu taiteenalan ammattilainen, joka on saapunut Suomeen pakolaisena tai turvapaikanhakijana viimeisen viiden vuoden aikana?

Taiteen edistämiskeskus (Taike) on taiteen edistämisen asiantuntija- ja palveluvirasto. Taike ja sen yhteydessä olevat taidetoimikunnat ja lautakunnat jakavat apurahoja ammattitaiteilijoille ja avustuksia taiteen alan yhteisöille. Lisäksi Taike toteuttaa projekteja ja tuottaa tietoa suomalaisesta taiteen kentästä.

Tällä hetkellä Taike kerää tietoa Suomeen pakolaisina ja turvapaikanhakijoina viime vuosina muuttaneista taiteilijoista. Tavoitteena on kerätä tietoa maahan saapuneiden taiteellisesta osaamisesta ja auttaa luomaan väyliä heidän integroimisekseen suomalaiseen yhteiskuntaan ja taiteen kentälle.

Jos olet kuvataiteilija, kirjoittaja, tanssija, näyttelijä tai minkä tahansa muun taiteenalan ammattilainen, joka on saapunut Suomeen pakolaisena tai turvapaikanhakijana viimeisen viiden vuoden aikana, ota yhteyttä alla ilmoitettuihin yhteystietoihin.

Jos olet turvapaikanhakija, tähän kirjoituskutsuun vastaaminen ei vaikuta asemaasi turvapaikanhakuprosessissa millään tavalla. Kirjoituskutsuun vastaamalla ei voi myöskään hakea taiteilija-apurahoja. Kaikki luovutettu tieto tullaan käsittelemään anonyymisti ja luottamuksellisesti.

Voit kirjoittaa esimerkiksi seuraavista asioista:

- Kuka olet, kuinka vanha olet, mistä olet kotoisen, milloin saavuit Suomeen, onko sinulla koulutusta ja jos kyllä, millaista?
- Millä taiteenalalla toimit? (Esim. kuvataide, kirjallisuus, teatteri, arkkitehtuuri...)
- Kuvaile työtäsi taiteilijana. Mitä teet/teit taiteilijana? (Esim. taidenäyttelyt, kirjojen kirjoittaminen...)
- Onko sinulla taiteellista koulutusta?
- Onko sinulla ollut mahdollisuus tehdä taidetta Suomessa?
- Toivotko voivasi jatkaa taiteellista työskentelyäsi Suomessa?
- Millaista apua tai tukea tarvitsisit jatkaaksesi taiteellisen työn tekemistä Suomessa?
- Onko sinulla ollut yhteyksiä suomalaisiin taiteilijoihin tai taiteilijajärjestöihin?
- Jos olet turvapaikanhakija, mikä on tilanteesi turvapaikanhakuprosessissa tällä hetkellä? Oletko jo saanut oleskelulupapäätöksen vai odotatko sitä vielä?
- Voimmeko mahdollisesti olla sinuun yhteydessä pyytääksemme sinulta haastattelua? Jos kyllä, varmista että olet ilmoittanut yhteystietosi (puhelinnumero ja sähköpostiosoite).

Voit kirjoittaa **englanniksi, arabiaksi, dariksi tai suomeksi**. **Vastausaika päättyy keskiviikkona 6.7.2016.**

Yhteystiedot:

Postiosoite:
Taiteen edistämiskeskus / Taija Roiha
PL 1001
00531 Helsinki

Sähköpostiosoite: taija.roiha@taike.fi

Taiteen edistämiskeskus
Centret för konstfrämjande
Arts Promotion Centre Finland